

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Új folyam 124. szám

2019. 4. szám

tartalom

igehirdetés

id. Hafenscher Károly: Az Úr Krisztus beszéde / 1

kiadói oldalak

Ifj. Zászkaliczky Pál: Kiadói kérések / 5

tanulmányok

Németh Szabolcs: Az úrvacsoratan változásairól az egyháztörténet folyamán 1. rész / 7

Tubán József: „Mert tied az ügy, Mesterünk...” Igetanulmány Mk 16,15–16 alapján / 18

Id. Zászkaliczky Pál: Kiss Sándor népi költő élete és munkássága / 33

Tartalmi összesítők / 44

keresztyén igazság

Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap
Új folyam 124. szám – 2019. 4. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla,
Kovács László, Tubán József, Weltler Gábor

Olvasószerkesztő: Ittész Dániel és Venásch Eszter

Tördelőszerkesztő: Dénes Tamás

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szathmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Az Úr Krisztus beszéde *

²⁵És lesznek jelek a napban, holdban és csillagokban; és a földön pogányok szorongása a kétség miatt, mikor a tenger és a hab zúgni fog. ²⁶Mikor az emberek elhalnak a félelem miatt és azoknak várása miatt, a mik e föld kerektségére következnek: mert az eget erősségei megrendülnek. ²⁷És akkor meglátják az embernek Fiát eljönni a felhőben, hatalommal és nagy dicsőséggel. ²⁸Mikor pedig ezek kezdenek meglenni, nézzetek fel és emeljétek fel a ti fejetekeket; mert elközelget a ti váltságotok. ²⁹Monda pedig nekik egy példázatot: Tekintsétek meg a fügefát és minden fákat: ³⁰Mikor immár hajtanak, és ezt látjátok, ti magatoktól tudjátok, hogy már közel van a nyár. ³¹Ezenképen ti is, mikor látjátok, hogy ezek meglesznek, tudjátok meg, hogy közel van az Isten országa. ³²Bizony mondom néktek, hogy e nemzetség el nem múlik, mígnem mind ezek meglesznek. ³³Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképen el nem múlnak. ³⁴De vigyázzatok magatokra, hogy valamikor meg ne nehezédjék a ti szívetek dobzódásnak, részegségnek és ez élet gondjainak miatta, és váratlanul reátok ne jöjjön az a nap: ³⁵Mert mintegy tőr, úgy lep meg mindeneket, a kik az egész föld színén lakoznak. ³⁶Vigyázzatok azért minden időben, kérvén, hogy méltókká tétessetek arra, hogy elkerüljétek mindezeket, a mik bekövetkeznek, és megállhatatok az embernek Fia előtt! (Lk 21,25–36)²⁷

* Elhangzott Budapesten, a Deák téri templomban 1955. december 4-én advent 2. vasárnapján.

** Az igehirdetés alapigéjét és az igehirdetésben szereplő igehelyeket az id. Hafenschér Károly által használt Károli-féle fordításban közöljük (*Szent Biblia. Azaz: Istennek Ó és Új Testamentumában foglaltatott egész Szent Írás*. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Budapest, 1921, Brit és külföldi Biblia-társulat.). Az új fordítású Bibliában (*Biblia. Istennek az Ószövetségben és az Újszövetségben adott kijelentése*. Magyar nyelvre fordította a Magyar Bibliatársulat ószövetségi és újszövetségi bibliafordító szakbizottsága. Budapest, 2010, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.) az alapigét így olvassuk: „És akkor jelek lesznek a napban, a holdban és a csillagokban, a földön pedig a tenger zúgása és háborgása miatt kétségbeesnek a népek tanácstalanságukban. Az emberek megdermednek a félelemtől és annak sejtésétől, ami az egész földre vár, mert az eget tartóerői megrendülnek. És akkor meglátják az Emberfiát eljönni a felhőben nagy hatalommal és dicsőséggel. Amikor pedig ezek elkezdődnek, egyenesedjétek fel, és emeljétek fel a fejetekeket, mert közeledik a megváltásotok.«Mondott nekik egy példázatot is: »Nézzétek meg a fügefát és a fákat mind: amikor látjátok, hogy kihajtanak, már magatoktól is tudjátok, hogy közel van a nyár. Így ti is, amikor látjátok, hogy mindezek bekövetkeznek, tudjátok meg: közel van az Isten országa. Bizony, mondom néktek: nem múlik el ez a nemzedék addig, amíg mindez meg nem lesz. Az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.« Vigyázzatok magatokra, nehogy szívetek elnehezédjék mámortól, részegségtől vagy a megélhetés gondjaitól; és hirtelen leljen meg titeket az a nap, mint valami csapda, mert úgy fog rátörni mindazokra, akik a föld színén laknak. Legyetek tehát éberek és szüntelen könyörögjétek, hogy kimenekülhessetek mindazokból, amik történni fognak, és hogy megállhatatok az Emberfia előtt.«”

Hogy az elhangzott szavakat komolyan vehessük, ahhoz az kell, hogy azt vegyük komolyan, aki mondta ezeket a szavakat. Valóban: ma minden azon fordul meg, kinek tartjuk őt, aki így beszél.

Fantasza volt ő? Aki torzszülőtteit és ízléstelenül színes álmait mondja el? Elkeseredett ember, aki tudja, hogy közvetlen a halála küszöbén áll, és ezért mindent sötéten lát és láttat? Rajongó, aki azt hiszi, mivel neki meg kell halnia, most már mindennek vége? Csalódott ember, aki nem látja már semminek értelmét?

ma minden *azon fordul meg, kinek tartjuk őt, aki így beszél.*

Vagy annak tartjuk, ismerjük és valljuk, aki nek az Újszövetség mutatja be nekünk: az Isten Fiának, a mindenség Urának, a világtörténelem középpontjának. Aki azonban ott áll a kezde-

tekkor, és ott áll a végnél is, aki nem volt fantasza, hanem nagyon is józan, reálisan látó ember, aki nem volt elkeseredett, hiszen inkább másokat vigasztalt, aki nem volt rajongó, s aki nem volt csalódott, hiszen nagyon is jól tudta, mi van az emberben. A múlt vasárnap evangéliumának folytatásában a jeruzsálemi bevonulási történet zárásaként azt olvassuk, hogy egész Jeruzsálem kérdezi: kicsoda ez? A két vasárnap, a mai meg a legutóbbi, ebben a kérdésben kapcsolódik össze, s erre azoknak is válaszolniuk kell, akik a múltkor nem voltak itt. Hitele a mai szavaknak úgy lesz, ha van hitele annak, aki mondta, ha Jézusban nem rég letűnt idők vallási hóbortosát látjuk, vagy egy már erősen zsugorodó szektának, a keresztyéneknek a vezérét, hanem a történelem Urát, akinek szava igaz, és aki távlatokban lát és láttat.

Miről beszél az Úr, a világmindenség és a történelem Ura?

1. Komor igazságról szól először: van elmúlás vagy ítélet, és van nyomorúság a földön.

Van elmúlás: ég és föld elmúlnak – mondja Jézus. Itt tehát nem egyszerűen a halálról van szó, amely az egyes ember életét sújtja, amit nem szabad soha felejteni, s amit ki nem törölhetünk soha a szótárunkból. Azt is gondolhatnánk, hogy igen, mi meghalunk, de az élet és a föld örök. Az ég és a föld elmúlnak – mondja Jézus. Nem is arról van szó, hogy az emberi kultúra nagyszerű alkotásai alávették a mulandóság törvényének, fáraók piramisait betemeti a homok, egy-egy város fölé új kerül, miután az előzőről megfeledkeztek – mint az ásatások bizonyítják. Nem is csak arról van szó, hogy itt az egész természet világában mindig a halálból vagy a halál közepében születik az új élet, hogy a gabonamagnak el kell halnia, hogy új termés lehessen, erdőseknek kell elsüllyedniük, hogy évezredek múltán energiaforrásokká lehessenek, vagy nekünk kell elpusztítani életüket, hogy életünket fenntarthassuk: megölni az állatot, hogy pecsenye kerüljön az asztalra, megörölni a búzát, hogy kenyérünk legyen, összetörni a szőlőszemeket, hogy bort tölthessünk a pohárba, hanem itt arról van szó, hogy egyszer mindenestül elmúlik az ég és a föld, vagyis a teremtett világ. Ahogy volt kezdete, úgy van vége is. Egy ilyen kozmikus történelmi katasztrófáról beszél Jézus, ami véget vet mindennek.

Van ítélet: az ember Fia másodszor is eljön hatalommal és dicsőséggel. Akkor majd mindenki meglátja, észreveszi és felismeri benne az Urat. Senki el nem kerülheti őt, meg kell állnia előtte. Meglepetésszerűen jön el, az ember nem veszi észre jöttét, mint ahogy nem vesszük észre a csapdát (tört).

Hogy mindez mikor lesz meg pontosan, dátumszerűen, arról Jézus hallgat. Talán azért, ahogyan Ágoston mondta: „egy napot elrejtett előlem, hogy minden napon készen legyünk.” Addig minden nemzedék joggal tarthatja saját korát utolsóknak.

2. Örömteli igazságról is beszél Jézus.

Elérkezik a ti váltságotok, emeljétek fel fejeteket. Luther egy advent 2. vasárnapján tartott prédikációban azt írja: ennek az igének alapján minden félelmet és rettegést el kell hagynunk, és hirdetniük kell, hogy azon a napon megszabadulunk minden büntől és kísértéstől, ezért imádkozhatunk is így: jöjjön el a te országod. Luther ezt a napot „*liebe jüngsten Tag*”-nak, azaz kedves utolsó napnak nevezte. Valóban, Jézus nem azt mondta, hogy mindezeket tudva hajtjuk le a fejünket és járjunk szomorúan, hanem ennek az ellenkezőjét: emeljétek fel a fejeteket!

„egy napot elrejtett előlem, hogy minden napon készen legyünk.”

Van maradandó! Az örök változóban és a teljes pusztulásban is: „az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak” (Lk 21,33) vagyis az ige.

Korok változásában és letűnésében erről a maradandóról valami ízelítőt a bibliával kapcsolatban: nincs még egy ennyit támadott könyve a világnak, s nincs még egy ilyen maradandó könyve a világnak, mint a biblia.

Jézus a földrengésszerű életben élő ember számára ad biztos talajt, amire rá lehet állni, ad kapaszkodót, amiben meg lehet fogódzni: ez az ige.

3. Serkentő igazságról beszél Jézus végül

Kétszer is hangzik az utolsó versekből ez a figyelmeztetés: vigyázzatok! Vigyázzatok magatokra, vigyázzatok minden időben! Adventi ébresztő ez. Advent nem a szép álmokban ringatás ideje, hanem a lelki ébredés ideje kell, hogy legyen. Valami állandó készülségi állapot az, amit Jézus kíván. Ezekben a szavakban is mondja azt Jézus, amit máshol is mond, hogy ébren maradni csak imádsággal lehet. (36)

nincs még egy ilyen maradandó könyve a világnak, mint a biblia.”

Jézus óva inti tanítványait, hogy el ne nehezdedjen a szívük a dobzódás, vagy az élet gondjai miatt. A dobzódást, részegséget talán így is mondhatnánk: jólét, vagy így: narkózis, vagy így: élvezethajhászás. Mindebbe bele lehet fulladni és meg lehet feledkezni arról, aki jön. Másrészt a gondok birodalma az, ahol eltévedhet az ember. Mindegyikünk életében van gond, sok van,

egyéni, családi, nemzeti. De lehet a gondokból aggodalmaskodás s keserűség, s ezek miatt meg lehet feledkezni arról, aki jön. Zseniálisan mutatja meg Jézus, hogy mind a két irányban járva el lehet feledkezni róla. Vigadozó, poharazgató feledékenységgé éppen úgy van, mint búslakodó, fejet lógató, rágódó feledékenységgé. Az életnek, úgy látszik, ez a két nagy veszélye, s e kettő közt megy a keskeny út.

Itt nem beszél Jézus arról, de több helyütt világosan szól – hogy az ébren maradáshoz az imádságon kívül a szolgálat segíthet. Amikor észreveszem nemcsak a magam baját és örömét,

állandó készülségi állapot az, amit Jézus kíván.

hanem másokét is, vagyis az apostol szavaival együtt örülök az örülőkkel és együtt sírok a sírókkal, akkor mindjárt feladatban gazdag lesz az élet, és nem tudok aludni, mert szolgálni kell. A mai vasárnapon minden evangélikus szószé-

ken szó esik a szeretetszolgálatról. Ébren lévő, vigyázásban élő keresztyénséghez mindig hozzátartozik ez is.

Hétköznapokba belefeledkező, jövővel nem törődő, vagy attól nagyon is féltő vak embereknek beszélt Krisztus ma nagyon józanul: komor, örvendetes, serkentő igazságról. Advent második vasárnapján, karácsonyra készülődve felvetődött a kérdés: ki az, aki így beszél, és így láttat?

A tehetetlen pólyás Jézuska vagy Krisztus, a világ Ura? Az utóbbiban hiszünk. Neki hiszünk, aki eljött és eljön.

”

Kiss Sándor: Dicséret

Ujjongj én lelkem, repülj vidáman!
Az Úr trónjához magasba szállj!
Ő lelt meg téged a bujdosásban,
Ingoványokról kőszirtre állj!

Eltévedt bárány, hazátlan vándor,
Ez voltam én s ő utánam jött,
Ölébe vett és hordozott lágyan,
S minden sebemet bekötözött.

Nincs már magányom, együtt a nyájjal,
Kövér legelőn vidám vagyok,
Ujjong a lelkem, dicsérem Jézust,
Önmagát s mindent nekem adott!

(Konferencia, Fót, 1954. VIII. 7.)

Kiadói kérések

Tisztelt Előfizetők, kedves Olvasóink!

Úgy vagyunk szoktatva, hogy nehezen beszélünk őszintén anyagi helyzetünkről. Van bennünk szemérmesség a témával kapcsolatban. Ha jól állunk, akkor nem akarunk hivalkodónak tűnni, ha nehezen jövünk ki a jövedelmünkből, akkor pedig nem szeretnénk sajnálatni magunkat, inkább belül hordjuk emelt fővel nehéz helyzetünket. Pedig lehet, hogy a megoldás egy nyílt beszélgetés során már körvonalazódhatna is.

Valahogy ilyen helyzetbe került az utóbbi időben az Ordass Lajos Alapítvány is. A korábbi években nem voltak anyagi nehézségeink. Az OLBK-tól kapott könyvvagyonból még tudtunk kisebb tételeket értékesíteni, a MEVISZ-től kapott nagyobb összeg, ami ott az egyháztörténeti szakcsoport felhalmozódott vagyona volt, valamint néhány állami pályázat (NEA, NKA) jól gördítette a szekeret. Egy-egy új könyvkiadásra megnyert összeg szintén javította a mérlegünket.

Arról már korábban is írtam, elsősorban az év elején küldött előfizetői értesítőben, hogy a *Keresztyén Igazság* előfizetői díjából nem tudjuk finanszírozni a lap kiadását. Az előállítási költséget – a nyomda jóvoltából – sikerül relatíve alacsonyan tartani, a szerkesztők és a szerzők önzetlen áldozatkészséggel végzik a szolgálatukat, a könyvelőnk évek óta változatlan áron dolgozik. Egyedül a postaköltség emelkedik, néha évente kétszer is.

Sajnos az olvasóink tábora is folyamatosan fogyatkozik. Az elmúlt közel tíz év alatt közel százal csökkent az előfizetett példányok száma.

Így jutottunk mára odáig, hogy a lap finanszírozása felemésztette az alapítvány tartalékát. Ami azért is okoz problémát, mert ha több éven át veszteségesen működtetjük, akkor elveszítjük a közhasznú státuszt, ami miatt eleshetünk az adó 1%-a fogadásának jogától.

A kuratórium és a lap szerkesztősége október elején közösen próbálta végiggondolni a reálisan szóba jöhető megoldásokat.

- A pályázati lehetőségekkel természetesen továbbra is élni fogunk, de annak eredményességére semmilyen garancia nincs.
- Az előfizetési díj idén megkezdett emelését jövőre is kénytelenek vagyunk folytatni, 3.500,- Ft lesz az éves díj. Ez az összeg még mindig nem fedezi a költségeket, de ennél nagyobb lépéssel nem mertünk haladni. Így is csak remélni tudjuk, hogy ez a döntésünk nem morzsolja tovább amúgy is fogyatkozó olvasói táborunkat.
- Felmerült az elektronikus lapkiadás gondolata is. (Ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy nem készülne papírra nyomtatott példány, hanem kizárólag az interneten tennénk elérhetővé a szerkesztett tartalmat.) Egyelőre nem mertük ezt a döntést meghozni, arra gondolva, hogy ezzel sok olvasót veszítenénk, hiszen nem vagyunk biztosak abban, hogy mindenki rendelkezik internet-előfizetéssel. Ugyanakkor szívesen megvizsgálánk, ha bevezetnénk ezt a lehetőséget, hányan élnének vele. Ezért kérjük, hogy az erre vonat-

kozó készséget elektronikus levélben jelezzék a kiadó felé a pal.zaszkaliczky@t-online.hu címen.

- Örömmel vesszük a jövőben is az előfizetési díjon felül támogatásokat, adományokat.

Bízunk abban, hogy olvasóink a jövőben is fontosnak tartják lapunk szolgálatát, és olvasóink kívánnak maradni, mert velünk együtt örülnek minden egyes lapszám megszületésének.

A közelgő ünnepek előtt kívánunk mindannyiunknak igaz elmélyedést, és az Érkezővel megélt személyes közösséget.

Kiss Sándor: Esti ének

(Dallama: Jézusom, Krisztusom, én szerelmesem)

Kihuny már a napfény, beállott az est,
Uram, hozzád emelem a szívemet!
Megköszönöm Néked minden órám,
Hogy ezen a napom velem voltál.

Kitárom a lelkem hálával Neked!
Uram, Te tölts belé új szeretetet.
Nálad van forrása minden Jónak,
Akik Tőled várják, boldogulnak.

Most is Te légy velem, amíg én alszom,
Hadd nyerjek új erőt a Te karodon,
Melyre lehajtom a fáradt fejem,
Uram, ez éjjel is Te légy velem!

S mikor új nap virrad, új fény énreám
Ismét csak Te fogjad kezem, jó Atyám!
Veled minden terhet vígan hordok,
Veled minden ember lehet boldog!

Az úrvacsoratan változásairól az egyháztörténet folyamán 1. rész

Néhány megjegyzés

Csak az a teológiai gondolkodás képes az úrvacsorához helyesen viszonyulni, amely a paradoxon előtt leborul, és nem próbálja feloldani, megmagyarázni vagy kidobni azt, és nem menekül el előle, máshogy mondva, Istent Istennek tekinti, az ígét pedig ígének. A paradoxon-teológián (nevezhetjük a kereszt teológiájának is) kívül minden egyéb teológiai gondolkodásmód a lényegét veszíti el az oltáriszentségnek és minden más szentségnek. Ahogy a földi élet célja is túlmutat a földi életen, úgy a szentségek sem határozhatók meg maradéktalanul földi értelmünkkel. Mert az ész a földi élet dolgainak megoldására adatott elsősorban, és nem az Isten dolgainak megértésére, ez utóbbiban az ige mint kinyilatkoztatás az illetékes. Ezzel nem szeretném lekicsinyelni a filozófiai gondolkozást, és nem képviselem a fundamentalizmust, de ebben a dologban az értelem alázata az egyetlen, amellyel az értelem maga is nyer. Ezért az úrvacsoráról szóló beszéd módszerül sem a skolasztikus fejtegetés, sem a negatív teológia nem állja meg a helyét, hanem csak a Jézus Krisztus által közölt ige. Sem kevesebbet, sem többet nem jó mondani róla, mint ami a kinyilatkoztatásban szerepel. Ebben a szellemben fogalmaz Luther a *Kis kátéban*: „Jézus Krisztus URUNK valóságos teste és vére kenyérben és borban, amelyet maga Krisztus rendelt azért, hogy azt mi keresztyének együk és igyuk.”¹ Az ágostai hitvallásban ezt olvassuk: „[...] Krisztus teste és vére valóságosan jelen van és kiosztják az úrvacsorában azoknak, akik élnek vele” (CA 10,1).² A szentségek célja pedig: „... bizonyosságai legyenek Isten irántunk való jóakarátának, s felkeltsék és erősítsék a hitet mindazokban, akik élnek velük.” (CA 13,1)³ Az ember mint teremtmény nem objektíválhatja Istent mint teremtőt, hogy rálátása lehessen. De Isten, ha akarja, megjelenhet a teremtésben. „Kit be nem foghat a világ, most Mária öleli át.” (EÉ 154) Krisztus istenségét tagadják, akik emberi szabályoknak, rendeknek, vagy térnek és időnek rendelik alá.⁴ A Teremtőhöz kell viszonyulnia a teremtménynek, ha akarja, ha nem, és nem fordítva.

Sem kevesebbet, sem többet nem jó mondani róla, mint ami a kinyilatkoztatásban szerepel.

Máshogy megfogalmazva: a „Hogyan történik?” kérdés helyett – amit legtöbbször felvetettek az egyháztörténet folyamán Krisztus testével, vérével és az úrvacsorával összefüggésben – a

Máshogy megfogalmazva: a „Hogyan történik?” kérdés helyett – amit legtöbbször felvetettek az egyháztörténet folyamán Krisztus testével, vérével és az úrvacsorával összefüggésben – a

- 1 Pröhle K. ford. Doktor Luther Márton Kis kátéja. In: *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai.* 2. köt. Budapest, 1957, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 68.
- 2 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás.* Budapest, 2008, Luther Kiadó, 26. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./
- 3 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás...* (2. jz.), 28.
- 4 Buji Ferenc: *Ars poetica divina.* In uó: *Az emberré vált ember.* Budapest, 2009, Kairosz Kiadó, 332.

helyes megközelítés így hangozna: mit üzen, mit ad nekünk az, amit Jézus Krisztus mond és tesz az utolsó vacsorán?! Egyrészt üzeni és tanítja azt, hogy Jézustól nem elveszik az életét, hanem ő adja oda értünk. (Ezzel mellékesen tanítja, hogy csak az nem elvehető, ami önként adatik oda.) Másrészt üzeni, hogy részesít minket kereszthalálában és feltámadásában, így a bűnbocsánatban és életben, mert testében és vérében részesít. Hiszen vére bűnök bocsánatára ontatik ki. De az utolsó vacsora közös elfogyasztása következtében, kereszthalála és feltámadása után, új viszonyulás jön létre közte és tanítványai között. Magdalai Máriával így üzen: „[...] menj az én testvéreimhez, és mondd meg nekik: Felmegyek az én Atyámhoz, és a ti Atyátokhoz». (Jn 20,17) Testéből és véréből részesülve testvérei leszünk Isten Fiának.

De ha már nem nyugodhat az ember, és mindenképpen fel kell, hogy tegye a Hogyan? kérdést, akkor Krisztus felől közelítsünk a kenyér és a bor felé, és ne fordítva! Ne azt kérdezzük, hogyan lesz a kenyér Krisztus testévé, hanem azt, hogyan lesz Krisztus teste kenyérré a számmunkra! A hallható ige felől közelítünk a látható és ízlelhető ige felé, és nem fordítva.⁵

Habár János evangéliumában nincs benne történetileg az úrvacsora elrendelése, de tartalmilag az egész valamilyen szinten erről is szól. Az ἐγώ εἰμί (ego eimi [’én vagyok’]) mondások közül szinte mindegyik kapcsolódik ehhez: a jó pásztor, az igazi szőlőtő, az élet kenyere stb. Nem is beszélve az Isten Báránya megnevezésről. János evangéliumának fontos kiegészítése még, hogy Jézus nemcsak a testét és véréát adja, hanem Lelkét is – „Vegyetek Szentlelket!» (Jn 20,22) –,

és mindezt a bűnbocsánat hirdetésével összefüggésben és annak megalapozásaként mondja.

Az úrvacsoratan negatív változásai abból is fakadnak, hogy az egyháztörténet folyamán sokszor nem ezeket a megközelítéseket alkal-

A hallható ige felől közelítünk a látható és ízlelhető ige felé, és nem fordítva.

mazták. Viszont a Szentlélek csodája, hogy a tan mellett mindig gyakorolták is a szentséget, és elmondták a szerzettetési ígéket. És amíg a tan egy szűk körnek, a teológusoknak a belső ügye, gyakran szellemi szórakozása volt, addig a gyakorlat mindenkit érintett.

5 „Jézus így szólt hozzájuk: »Bizony, bizony, mondom néktek: ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok a véréát, nincsen élet tibennetek. Aki eszi az én testemet, és issza az én véreát, annak örök élete van, és én feltámasztom őt az utolsó napon. Mert az én testem igazi étel, és az én vérem igazi ital. Aki eszi az én testemet, és issza az én véreát, az énbennem marad, és én őbenne. Ahogyan engem az élő Atya küldött el, és én az Atya által élek, úgy az is, aki engem eszik, élni fog énáltalam. [...] Tanítványai közül sokan, amikor ezt hallották, így szóltak: »Kemény beszéd ez: ki hallgathatja őt?« Mivel pedig Jézus magától is tudta, hogy ezért zúgolódnak tanítványai, így szólt hozzájuk: »Ez megbotránoztat titeket? Hát ha majd meglátjátok az Emberfiát felmenni oda, ahol előzőleg volt? A lélek az, aki életre kelt, a test nem használ semmit: azok a beszédek, amelyeket én mondtam nektek: lélek és élet.« [...] Ettől fogva tanítványai közül sokan visszavonultak, és nem jártak vele többé. Jézus ekkor megkérdezte a tizenkettőtől: »Vajon ti is el akartok menni?« Simon Péter így felelt: »Uram, kihez mennénk? Örök élet beszéde van nálad.«» (Jn 6,53–68)

Az úrvacsora kontextusai

Az úrvacsora: étkezés. Az evéssel kapcsolódunk legközvetlenebbül a világhoz, és legközvetlenebb ismeretre is ez által teszünk szert róla.⁶ Az úrvacsora arra is utal, hogy az eucharisztikus étkezéssel az Isten országához kapcsolódunk. Ízleljétek és lássátok, hogy jó az Úr! (Vö. Zsolt 34,9) Az embernek adott első utasítások közt olvassuk *Mózes első könyvében* az étkezésre vonatkozót, hogy mit ehetsz és mit nem. Az ősbűn éppen a tiltott étel evésének formájában fogalmazódik meg.⁷ Ennek ellentéte az úrvacsora. Jézus

a hálaadással kezd, nem úgy, mint az időben első ember. Jézus a hamis helyett az igazi ételt adja: testét és véréét. Az élet fájának gyümölcsét adja testében és vérében a tanítványoknak

ételül. Úgy is mondhatjuk, hogy az ősbűn a valóság érzékeléséből zökken ki az Isten iránti bizalmatlanság következtében, mert a valóság megélése helyett az ember gondolataiban elindul a film: „ha esztek belőle, [...] olyanok lesztek, mint az Isten”. (1Móz 3,5) Az úrvacsora pedig a valóság átélésébe vezet vissza. A kulcs, hogy az őemberrel ellentétben Jézus hálát ad, ezzel kezd mindent. Azt hiszem, hogy a mai fogyasztói és hízlalói társadalomban szenvedő ember részére ez nagyon fontos üzenettel bír. Jézus először is hálát ad, mielőtt bármi mást tenne vagy venne. Az eucharisztia hálaadást jelent. Aki nem ad hálát, az mindig arra tekint, amije nincs, ezért fogyaszt mértéktelenül, aki viszont megtanul hálát adni, az meglátja azt, amit kapott, ami van. Ezt cselekedjétek az ő emlékezetére!

Az úrvacsora: közösség. „[...] E]gy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian, akik az egy kenyérből részesedünk.” (1Kor 10,17). *Communio*: a kommunikációhoz *communióra* van szükség. A közösség hiánya, az individualizmus, együtt jár a valóságtól való eltávolodással. Az ember a gondolataiban kezd élni. A közösséget mindig az igazság teremti. „[...] A]z Írás mindenkit bűn alá rekesztett, hogy az ígéret a Jézus Krisztusban vetett hit alapján adassék azoknak, akik hisznek.” (Gal 3,22) „[...] K]eressétek először az ő országát és igazságát” (Mt 6,33). Krisztus teste az egyház, mely az Isten országának és igazságának keresőiből áll, akiket a jó pásztor már megtalált. De az úrvacsora az egyház megtestesülése is.

Az úrvacsora látható és ízelhető ige. A nyelv, a mai szemiotika és szemantika szerint közmegegyezésen alapuló emberi találmány. De ha így volna, akkor hogy írhatná János, hogy „az Ige

Jézus a hamis helyett az igazi ételt adja: testét és véréét.

6 Hamvas Béla: *A bor filozófiája*: „Anyánk méhében köldökünkkel vagyunk a világhoz növe. Amikor megszületünk, szájunkkal. A szem érzékszerveink között az absztrakt; azzal a tárggyal, amelyet lát, soha sem lép közvetlen kapcsolatba, és nem tud vele összenőni. A fül a dolgokat valamivel közelebb ereszt. A kéz meg is fogja. Az orr már a dolgok párját is beszívja. A száj, amit megkíván, magába veszi. És csak akkor tudom meg valamiről, hogy mi csoda, ha megízleltem. A száj a közvetlen tapasztalat forrása.” <http://files.hamvas-bela.webnode.hu/200000049-777b87874f/A%20BOR%20FILOZ%20C3%93FI%20C3%81JA.pdf> (letöltve: 2019. november 17.)

7 Orosz Gábor Viktor: *Asztalközösség. Ízelítő a gasztroteológia tárgyköréből.* In Fabiny Tibor (szerk.): *A lutheri reformáció 500 éves öröksége.* Budapest, 2018, Luther Kiadó, 204.

Istennél volt” (Jn 1,1), és „[a]z Ige testté lett” (Jn 1,14)? Tehát nem a népnek van nyelve, hanem a nyelvnek van népe. Az úrvacsora látható és ízlelhető ige. Megjelenhet a nyelv eszközével, szó-

nem a népnek van nyelve, hanem a nyelvnek van népe.

val és írással, de megjelenhet kézzelfoghatóan, ízlelhetően is. Az Ige testté lett. „Éreztétek, és lássátok, hogy jó az Úr! Boldog az az ember, aki hozzá menekül.” (Zsolt 34,9) Az úrvacsorához kapcsolódó két további ige még: „»Boldogok,

akik hivatalosak a Bárány menyegzőjének vacsorájára!«” (Jel 19,9) „Jézus ezt mondta nekik: »Az én eledelem az, hogy teljesítsem annak akaratát, aki elküldött engem, és bevégezzem az ő munkáját.” (Jn 4,34)

Vallástörténeti vonatkozások

Két irányzat él az egyházi hagyományban. A keleti egyház megfogalmazása szerint, ahogy Alfejev interpretálja: „Az Eucharisztia szentségét Krisztus vitte véghez a Titkos Vacsorán.”⁸ Schmemmann sokkal radikálisabban fogalmaz, amikor a szentségek Jézus Krisztus által való alapításának feltételét hisztériának nevezi, mert, ahogy írja, Krisztus beteljesíti a szentségeket és nem elsősorban alapítja.⁹ A nyugati keresztyénség megfogalmazása, hogy Jézus Krisztus alapította az úrvacsorát. Az alapítás és beteljesítés közti különbségtétel valószínűleg csak az idő értelmezésének különbözőségét mutatja, hiszen végeredményben a kettő ugyanaz, mivel Krisztus az idők teljességében jött el.

Karl Heussi szerint kezdetben: „az úrvacsora az ókori kultikus étkezésekhez hasonlóan a Krisztus testével és vérével való titokzatos kapcsolatot jelentette.”¹⁰ Az általános vallástörténet szinte minden vallásban kimutatja a szent cselekedetek megismétlésére vonatkozó indíttatást. A legfontosabb, életet meghatározó tevékenységek mindig szent tevékenységek, és a szent időben történt tett megismétlései. Eliade *A szent és a profán* című művében bőszeges példát találunk erre.¹¹ Amikor például a polinéziai őslakos elindul halászni, akkor az istenségük egykori halászatát utánozza. Tehát az életben maradást biztosító tevékenységet a szent időbe visszarámpenne, az időtlenséget megélve a kairoszban végzi el a polinéz halász. Ez rokon a hagyományos földműves ember analógiás gondolkodásával: ültetni, palántázni mindig kelet felé nézve kell. Az úrvacsora gyakorlása habár valamilyen szinten rokon ezekkel a szent cselekedetekkel, de természetesen messze meg is haladja ezeket. Ószövetségi háttérnek hármat szokás megjegyezni. A páska mint lehetséges háttér: de fordítva, mert az úrvacsorában a pásztor adja életét juhaiért. Tehát a páska mint homályos előkép levezethető az úrvacsorából, de az úrvacsora

8 Alfejev, Hilarion: *A hit titka. Bevezetés az Ortodox Egyház teológiájába és lelkiiségébe*. Budapest, 2005, Magyar Ortodox Egyházmegye, 145.

9 Schmemmann, Alexander: *A világ életéért*. Budapest, 2001, Kairoz – Paulus Hungarus, 184.

10 Heussi, Karl: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Budapest, 2000, Osiris, 34. /Osiris kézikönyvek/

11 Eliade, Mircea: *A szent és a profán*. Budapest, 1987, Európa.

kizárólag a páskából nem vezethető le. Lehet, hogy a páska történetileg időben előbb volt, de tartalmilag nem előzi meg az úrvacsorát. A hálaadás pohara, amiről Pál apostol beszél, állítólag a negyedik pohár a páskavacsorán. Más elméletek szerint a harmadik pohár, a jóvátétel pohara után mondja Jézus a szerezteségi igéket.¹² Petró László szerint „az utolsó vacsora [...] a múlt eszkatológiai távlatba helyezése.”¹³ Másrészt párhuzam a büntőlő áldozat szokása, de ez is fordítva, mert: „Ily büntetésre álmétkodva nézünk: / Pásztorunk szenved juhaidért, értünk, / És mert szolgálai adósságba estek, / Az Úr fizet meg.” (ÉÉ 198) Az úrvacsora legkorábbi párhuzama Melkisédek története Ábráhámmal (1Móz 14,18–20). Ez a középkorban hangsúlyosan az úrvacsora előképének számított, ebben az értelemben szerepel a chartres-i katedrális faragványai közt, mivel Melkisédek kenyér helyett kelyhet és ostyát tart a kezében. A *példabeszédek könyve* (9,5) beszél arról, hogy a bölcsesség a kenyerét és borát kínálja. Továbbá Pál apostol az egyetlen tanúja annak, hogy a hellenista zsidóságban a mindennapi asztali imádságot *eukharisztein*-nek nevezték (Róm 14,6; 1Kor 10,30; vö. 1Tim 4,3–5).¹⁴ Érdekes megjegyezni, hogy bizonyos korai, úrvacsorát ábrázoló mozaikokon a kenyér és bor mellett halat is találunk. Úgy tűnik, hogy az ós- és ókeresztyén egyház még a mai rendkívül széttagolt keresztyénségnél is sokkal kevésbé volt egységes tanításában. Az úrvacsora gyakorlatában is sokféle hagyomány létezett. A manicheisták csak kenyérral vették, az elkaszták kenyérral és sóval, bor nélkül.¹⁵

12 Petró László: *Emlékezés és reménység között. Múlt, jelen és jövő dinamikus egysége az úrvacsorában*. Doktori értekezés (Debreceni Református Hittudományi Egyetem Dogmatika Tanszék). Kézirat. Debrecen, 2016, 15–16 (https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/234197/Doktori_ertekezes_Petro_Laszlo.pdf?sequence=1&isAllowed=y [letöltve: 2019. november 19.]): „A páskavacsora liturgiája egészen sajátos volt, amire minden ünnepen különös hangsúlyt kellett fektetni, ugyanis az ünnep liturgiája biztosította a jelen cselekvési lehetőségét. *Jeromé Kodell* a páskavacsora teljes liturgiájáról tudósít, mely segíthet annak eldöntésében, hogy az utolsó vacsora mennyiben lehetett ünnepi páskavacsora. *Kodell* szerint az étkezésnek három fő része volt. Az első szakaszban mindenki maga mondta az áldást, de még csak az előételeket fogyasztották el. A második rész a kenyér megtörésével kezdődött, amelyben már nem egyénileg adnak hálát a vacsorán résztvevők az ételért, hanem a házigazda mond áldást. Ebben a szakaszban történt a kovásztalan kenyér elfogyasztása, valamint a páska történetének felelevenítése, a haggadah is. A vacsora során minden szakaszban elfogyasztottak egy pohár bort, de ezek közül a harmadik pohár kiemelkedik. A harmadik rész a harmadik pohár bor megívásával kezdődik. Ez több szempontból is jelentős, hiszen egyfelől a harmadik pohár bor a jóvátétel pohara volt, másrészt pedig a harmadik pohár bornál szintén a vendégül látó mond áldást és ad hálát az ételért. Amennyiben *Kodell* rekonstrukciója megállja a helyét és valóban ez volt egy ünnepi páskavacsora menete, megállapítható, hogy [...] e szerint a páska nemcsak emlékezés, hanem Isten Ábráhámnak tett örök szövetségét is hirdeti, melyben ígéretet tesz az Ő örök jelenlétére Izrael életében. Ugyanakkor a páska a Zak 9,11 szerint a jóvátételi jelleget is hordoz, Isten ugyanis a páskabarány véréért szabadon bocsátja a foglyokat.”

13 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 16.

14 Gnlika, Joachim: *Márk*. Budapest, 2000, Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft, III./9. 6. vers elemzése

15 Heussi: *Az egyháztörténet kézikönyve...* (10. jz.), 37. Ők elutasították Pál apostolt, szerintük Jézus az első ember vagy a legfőbb arkangyal utolsó inkarnációja, a körülmetélést gyakorolták, az asztrológiát szintén.

Egyháztörténeti áttekintés

Magyar nyelven a legfrissebb, az úrvacsorával foglalkozó, részben egyháztörténeti mű Petró László fentebb már említett doktori disszertációja, mely az *Emlékezés és reménység között. Múlt, jelen és jövő dinamikus egysége az úrvacsorában* címmel készült 2016-ban. Írásom történeti áttekintése ókori részének legfontosabb, de a többi kornál is figyelembe vett forrása ez a mű. Igyekeztem azonban az ebből vett számos idézet kiválasztásánál ügyelni arra, hogy azok a történetiséget tükrözzék és ne a felekezeti meghatározottságot. Fontos forrás még Karl Heussi korábban már szintén idézett *Az egyháztörténet kézikönyve* című munkája a többi hivatkozott írás mellett. A témával való foglalkozásom elindítója pedig Alexander Schmemmann ortodox teológus fentebb már hivatkozott *A világ életéért* című könyvében a középkori Berengarius-féle vitáról szóló rész volt.

Kezdetek

„Az úrvacsora megtartásáról a legkorábbi forrásokat Pál apostol *Korinthusiakhoz írott első levele*, valamint a *Didaché* jelenti. Pál apostol a szereztetési ígét írta le, míg a *Didachében* egy úrvacsorai ünnepi liturgia olvasható. Ezekből a leírásokból az derül ki, hogy az úrvacsora olyan közösségi ünnep, amely nem csak közösséget, hanem az abban részesedők között egységet is teremt. Az első századokban az úrvacsora gyakorlása ezt a fő funkciót töltötte be, ahogyan világossá is válik mindez az ApCsel 2,42–46-ban. Ez a leírás igen kívánatos tulajdonságként nevezi meg az első keresztyének egymáshoz és Krisztushoz fűződő kötelékét, egészen odáig,

nem csak közösséget, hanem az abban részesedők között egységet is teremt.

hogy ez a fajta közösség az egész nép számára nagy örömet jelentett. (ApCsel 2,47)¹⁶ „[...] A] z úrvacsora kapcsán nem az volt a leginkább meghatározó, hogy miként értelmezték a kenyér és a bor *szomatikus* jellegét, hanem sokkal

inkább az, hogy az úrvacsora része volt az istentiszteletnek és így a közösségi élet egyik legfőbb eseménye lett. Az ókori egyházi írók számára a legnagyobb kérdés az volt, hogy az úrvacsorát hogyan lehet beilleszteni az istentisztelet menetébe. Azért lényeges ez, mert az egész istentisztelet számukra Krisztus feltámadására mutatott, így alapvetően az úrvacsorában is a feltámadást és az új teremtést keresték.”¹⁷

Ókor

Az ókeresztyén teológusokat egyre inkább az úrvacsora áldozat jellege kezdte foglalkoztatni, és „hogy miként kell értelmezni Jézus szavait, mikor e szavak kíséretében adja át tanítványainak a kenyeret és a bort: *ez az én testem* és *ez az én vérem*. Mindennek pontosítására több irányvonal

16 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 53.

17 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 54.

is létezett, amelyek egymással párhuzamosan alakultak ki, természetesen ismerve a másik oldal álláspontját. E tendenciák közül kiemelkedik a materiális, melynek képviselői határozottan Krisztus *szomatikus* jelenléte mellett foglaltak állást. De kialakult egy ettől eltérő, ún. spirituális álláspont is, mely szerint a pünkösdkor alászálló Szentlélek biztosítja Krisztus jelenlétét.”¹⁸

Iustinus mártír II. századi apológéta szerint az úrvacsorában a *logosz*, az ige érkezik hozzánk, így a kenyérral és borral magát Isten Igéjét is kapjuk.¹⁹ „Antióchia püspöke még az első században amellett érvelt, hogy az úrvacsora nem lehet csupán emlékezés, mert az jóval többet hordoz magában. *Ignatiosz* szerint az úrvacsora orvosság a halandóság ellen (*pharmakon immortalitatis*), ami annak jele, hogy aki részesedik benne, az örökké Jézus Krisztusban élhet. A halhatatlanság egyébiránt egy általános orvosi kifejezés volt abban az időben. Azokra a készítményekre, növényekre használták, amelyek a betegség elmúlását hozták el. Éppen ezért *Ignatiosz* gondolata a halandóság elleni orvosságról minden bizonnyal gyakori lehetett a korai keresztyének világában. *A József és Aszenáth* című apokrif regényben egyenesen az olvasható, hogy aki eszi az élet kenyerét és issza a halhatatlanság poharát, az nem hal meg soha. Az örök élet meglátása azonban csak úgy volt elképzelhető *Ignatiosz* számára, ha maga Krisztus jön el az úrvacsorában. Tehát nemcsak az örök életben részesedik az, aki él a jegyekkel, hanem Krisztus testében és vérében is. Így az úrvacsora, mivel emlékeztetője és előíze Isten országának, szükségszerűen jelenti a Krisztus szenvedésére és feltámadására való emlékezést, amiben ily módon részesülhetünk.

János evangéliumának szóhasználatára támaszkodva *Ignatiosz* is a *szarkosz* szót használja a *szóma* helyett. Azért jelentős ez a különbségtétel, mert ezzel arra mutat rá, hogy Krisztus inkarnációja döntő jelentőségű az úrvacsora értelmezése során is. Ugyanis az úrvacsorában ugyanaz a Krisztus van jelen, mint aki testet öltött. (Jn 1,14) A Jn 6,51; 53 összefüggésében különösen is fontosnak látja ezt *Ignatiosz*. Számára mindez azért volt lényeges, mert a hívők is úgy válnak eggyé Krisztusban, ahogyan Ő eggyé válik azzal, aki a kenyeret megeszi.”²⁰ Iréneuszról mint *pharmakon athanasziasz* az üdvösség előfizét adja az úrvacsora. Az isteni *aphtharsziában*, romolhatatlanságban részesít. „Az ember belép a *simul iustus et peccator* állapotába, amely tökéletesen jelzi, hogy a két természet, a mennyei és a földi, a megigazult és a bűnös hogyan elegyedik az emberben.”²¹ Iustinus, Iréneusz és később Tertullianus tehát realisták, úgy magyarázzák a valóságos jelenlétet, hogy az meghosszabbítása Krisztus megtestesülésének.

A II. században már általános a nézet, hogy az úrvacsora szükséges az üdvösséghez, tehát a gyermekeket is bevonták az úrvacsorai közösségbe, az ostyadarabokat pedig hazavitték, és

az úrvacsorában ugyanaz a Krisztus van jelen, mint aki testet öltött.

18 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 54–55.

19 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 56–57.

20 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 56.

21 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 58.

naponta fogyasztottak belőle. Ezt hívták a IV. századtól *eulogiának*. Tehát egy fajta mágikus nézet kezdett kialakulni.

Az úrvacsoratan természetesen elválaszthatatlan a krisztológiától. A három jelentős krisztológiai iskolának – az antióchiai, az alexandriai és a nyugati iskola – háromféle úrvacsorata

volt. Az antióchiai iskola az úrvacsorát a keresztáldozathoz kapcsolja. Az alexandriaiak, Kelemen és Órigenész inkább spiritualista megközelítést alkalmazott. Órigenész vallja, hogy „[a] kenyér az imádság és a hálaadás által szent

Az úrvacsoratan természetesen elválaszthatatlan a krisztológiától.

testté, az Úr testévé válik. Az úrvacsora áldozati és bűnből feloldozó jellegét is hangsúlyozza. Krisztus vérét kétféleképpen lehet inni: sacramentorum ritu, illetve úgy, hogy »befogadjuk életadó szavait.«²² Hangsúlyozzák, hogy az úrvacsora a Logosznak a teste és vére, ebből nyeri életető erejét. A keresztáldozattal való párhuzam náluk háttérbe szorul.²³ Bővebben: „a 3. századi, alexandriai teológus (Órigenész ...) határozott különbséget tesz a jegyek materiális és spirituális jellege között, amelyek egyaránt jelen vannak az úrvacsorában. Amikor magunkhoz vesszük a kenyeret és a bort, akkor Krisztus jelenléte lelkiéppen történik meg. Fizikailag megesszük a kenyeret és megisszuk a bort, de ez nem azonos Krisztus jelenlétével, mert Krisztus csakis hit által lehet a mienk, de nem fizikai, hanem lelki módon. Így részesedhetünk a feltámadott Krisztusban, és így válhat eggyé velünk. Az úrvacsora éppen ezért főképpen szellemi táplálék, nem pedig fizikai, ugyanis Krisztus váltságművére tekint vissza és emlékeztet, de hirdeti egyszerismind Isten országának eljövételét is. Órigenész is csatlakozik ugyan a korabeli tradícióhoz, és vallja, hogy az úrvacsora Krisztus teste. De ugyanakkor vallja azt is, hogy az úrvacsora során a Szentlélek jelenléte lényeges, hiszen Isten elküldte Fiát és Jézus is elküldte maga helyett a Lelket, hogy a tanítványok számára jelenlétét biztosítsa. (Jn 14,26)

[...]

A második és harmadik század fordulóján élő, görög filozófiában jártas *Alexandriai Kelemen* szintén pneumatikus jelentőséget és értelmet tulajdonított Jézus szavainak. Órigenésszel együtt vallották, hogy a kenyérré és a borra sokkal inkább spirituális, mintsem materiális módon kell tekinteni, hiszen nem lehet fizikailag magunkhoz venni Krisztus testét és vérét, csupán lelkiéppen. Éppen ezért *Kelemen* Jézus utolsó vacsorán mondott szavait vette alapul, amiknek allegorikus jelentőséget tulajdonított, mondván: a jegyek is csak ábrázolhatják és rámutathatnak Krisztus testére és vérére. Szerinte amikor Jézus azt mondja, hogy *ez az én testem*, akkor azt akarja kifejezésre juttatni, hogy a Szentlélek adja meg a kenyér jelentését. [Ez a gondolat majd

22 [https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93rigen%C3%A9sz_\(exeg%C3%A9ta\)#%C3%9Arvacsoratan](https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93rigen%C3%A9sz_(exeg%C3%A9ta)#%C3%9Arvacsoratan) (letöltve: 2019. november 22.)

23 <http://lexikon.katolikus.hu/E/Eucharisztia.html> (letöltve: 2019. november 22.)

még visszaköszön a református reformációban. – N. Sz.] Amikor azt mondta Jézus, hogy *ez az én vérem*, akkor pedig azt fejezte ki, hogy ez a pohár az Isten Igéje. Ezért aki az úrvacsorából részesül, az az Ige kenyérét eszi és az Ige borát issza.

Továbbá *Kelemen* volt az első, aki három jegyről beszélt. Szerinte az úrvacsora során a bort vízzel elegyítve kell fogyasztani, hiszen amikor a katonák lándzsát szúrtak Jézus oldalába, akkor vér és víz jött ki abból. (Jn 19,34) Így számára a kenyér és a bor mellett a víz is Krisztus testét jelképezi.²⁴

A nyugati iskola képviselője, „[a] második és harmadik század fordulóján élt karthágói *Tertullianus* komoly küzdelmet folytatott a gnosztikus tanok elterjedése ellen, akik azt bizonyították [sic!], hogy Krisztusnak csupán látszat teste volt, de nem bírt semmilyen valósággal. *Tertullianus* Jézus utolsó vacsorán mondott szavaira támaszkodva szállt harcba ellenük, melyek szerint Krisztus teste az, ami adatik az úrvacsorában. Számára a kenyér kiábrázolja Jézus testét. [...] Amennyiben a kenyér nem lenne valóságos test, akkor nem mutathatna Jézus történeti és lelki valóságára. »A kenyér enélkül üres, semmit mondó és tehetetlen lenne« – így *Tertullianus*. *Marcion* vele szemben azt állította, hogy Krisztus megjelenése kettős, test és lélek. *Tertullianus* azt válaszolta erre, hogy az úrvacsora sákramentuma a bizonyosága Krisztus valóságos testének és vérének, mert ha nem lenne mindez igaz, akkor az úrvacsora sem hozhatná el az örök élet reményességét Jézus Krisztusban.”²⁵

Cyprianus az áldozati jelleget hangsúlyozta, a két szín, a kenyér és a bor a test és a vér szétválasztását, tehát a halált, a föláldozást jelképezi. Vallotta: „Az úrvacsora megtartja az egyházat”.²⁶

250-300 körül kezdett kialakulni az úrvacsorának mint áldozatnak az értelmezése. Az őskeresztység idején ez még ismeretlen volt. Ez abból indul ki, hogy először csak hálaajándékokat helyeztek az úrvacsorai oltárra, később maga az úrvacsora vált bűnökért bemutatott engesztelő áldozattá. Ezt Cyprianustól tudjuk. Az agapé ebben az időben vált külön tőle, az eucharisziát reggel ünnepelték.²⁷ Egyébként, ahogy korábban is, az istentisztelet középpontja az eucharisztia, de egyre inkább kezd kikopni a neve, amit fölvált a mise elnevezés. Legkorábban Galliában mutatható ki ez a IV. században. (Ami a katekumenek istentiszteletéről való elbocsátásának szavából ered Sevillai Isidorus szerint.) A hétköznapi istentiszteleteken nem volt prédikáció és úrvacsora.²⁸

„Az úrvacsora megtartja az egyházat”.

„Miután Milánó püspöke a negyedik században Krisztus testét sákramentumnak vallotta, az addigra lecsendesülni látszó vita új erőre kapott. Ebben az időben keleten *Chrysosthomos* ad-

24 Petró: *Emlékezés és reményesség között...* (12. jz.), 59–60.

25 Petró: *Emlékezés és reményesség között...* (12. jz.), 58–59.

26 Petró: *Emlékezés és reményesség között...* (12. jz.), 70.

27 Heussi: *Az egyháztörténet kézikönyve* (10. jz.), 73.

28 Heussi: *Az egyháztörténet kézikönyve* (10. jz.), 110.

dig egyedülként beszélt a jegyek átváltozásáról. De hamar követőkre talált, hiszen *Jeruzsálemi Kírilloosz* már arról szólt, hogy a Szentlélek alászállása hozza el a csodálatos változást, hiszen ha Jézus Kánában a vizet borrá változtatta már egyszer (Jn 12,1–12), akkor miért ne tehetné meg, hogy a bort vérré változtatja? A nyugati püspök, *Ambrosius*, jól ismerte a keleti gondolkodást, ami nagy hatással is volt rá. Így nem meglepő, hogy a negyedik századi antióckhiai [sic!] teológiát erősítette meg nyugaton, amikor arra mutatott rá, hogy Krisztus ereje képes megváltoztatni a jegyek sajátosságát, használja az átváltozás kifejezést. Ez azt jelenti, hogy a jegyek természete megváltozik, és így a kenyér és a bor új lényeket (*essentia*) kap.²⁹

Agoston nevezi a szentségeket *verbum visibilének* azaz látható igének. Megkülönbözteti a külső jelet és a szentségi tartalmat. Az úrvacsora mind Jézus történeti testének, mind a misztikus testnek a jele. Augustinus „Hyppo [sic!] püspöke a 4. és 5. század fordulóján mind *Ambrosius*, mind pedig *Alexandriai Kírilloosz* tanaira igyekezett feleletet adni. Szerinte az úrvacsora dogmája egészen mást jelent, mint amit ők korábban meghatároztak. *Augustinus* az átváltozással ellentétben megjegyzi, hogy az úrvacsora szimbolikus megemlékezés Krisztus haláláról és feltámadásáról, ami nem jelenti azt, hogy a jegyek maguk is Krisztus testévé és vérévé válnának, hiszen az utolsó vacsorán Krisztus a saját testének jelét (*signum corporis sui*) nyújtotta át a tanítványainak. *Augustinus* a megoldást abban látta, hogy a sákramentumok tanítását elmélyítette. A sákramentumok látható jegyek, amelyek Krisztus áldozatát ábrázolják ki. Lényegük így abban áll, hogy mindenki számára érthetővé váljon mindaz, amit szeretnének szimbolizálni. Az úrvacsora éppen ezért két részből tevődik össze. Az egyik a látható rész, a sákramentum, a másik pedig a láthatatlan rész, az, amire a sákramentum mutat. A sákramentum itt válik Krisztus szava által látható lgévé, [...] amely által a láthatatlan valóságban részesedhet az, aki hittel eszi a kenyeret és issza a bort. »*Crede et manducasti*« – mondja *Augustinus*, azaz *hidd és edd*. Ezzel megrajzolta a különbséget nemcsak látható és láthatatlan, de a jegyek természete és a sákramentum láthatatlan ereje között is. Számára a sákramentum látható formája a láthatatlan kegyelemnek. Ennek megértését pedig csakis Isten Szentlelke tudja elhozni, Ő teszi a

láthatatlant megérthetővé az úrvacsorában. Így válik számára a sákramentum látható jegyév a láthatatlan valóságnak és összekötőjévé a mennyei és a földi világnak. Ezáltal válik az úrvacsora összekötőjévé a múltnak és a jövőnek

»**Crede et manducasti**« – mondja
Augustinus, azaz *hidd és edd*.

is. Ez abban is kifejezésre jut, ahogyan az úrvacsorában részt vevő találkozik Krisztussal és egygyé válik vele. Mert ahogyan az életünk Krisztussal egygyé válik, olyan bizonyosan lehet a miénk az a jövő is, amely nála van elkészítve.³⁰

„Krisztus valóságos jelenlétének kérdése az úrvacsorai elmélekdedések során a legtöbb egyházatyát megérintette. Ebben az időszakban számos vita és herezis keletkezett ebben a kér-

29 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 70.

30 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 61.

désben. E viták során a legnagyobb törés a 4. században következett be, amikor is a nyugati teológia a *szomatikus* irány felé fordult, viszont ez a gondolat nem jelenik meg Hyppo [sic!] püspökének, *Augustinusnak* az írásaiban, mert ő sokkal inkább a spiritualizáló tendencia zászlóvivője volt. Ezáltal a nyugati egyház nagyon hamar két álláspont közé került, míg a keleti egyházban viszonylag kevesebb vita alakult ki Krisztus testi jelenlétéről. A kérdés egyértelmű volt a korai atyák számára: *Micsoda valójában Krisztus teste? Az anyaszentegyház vagy az úrvacsorai jegy?*³¹

Az V. századtól egyre terjed a kenyér és a bor átváltoztatásának tana. Már ebben a korban a papi rendhez kötődik az érvényes átváltoztatás nézete. Heussi a maga korának történelem-szemléletével így fogalmaz: „Minél barbárabbá vált a kor *arculata* annál megingathatatlanabbá vált a transzfiguráció képzete.”³² Az ókori teológusok úrvacsorához való hozzáállását Petró pontokban foglalja össze, ebből lássunk néhányat: „1. Az apostoli atyák dogmaformálása során az úrvacsora az egyház létének alapjává és végső győzelmévé vált. A megfeszített Krisztus szenvedésére mutat vissza, de a feltámadt Úr halálon való diadalát ígéri az egyház számára. E kettő pedig a Krisztussal való jelen találkozásban kínálja a bűnbocsánatot és az örök életet. 2. Az úrvacsora közössége egyházat megtartó és fenntartó erő. Az ókori keresztyénüldözések időszakában a Krisztussal való közös találkozás mindig a megerősödést és a megmaradás reményességét jelentette. 3. Az úrvacsorában a jelen liturgikus eseménye, azaz az élő Úr jelenléte és Krisztus második visszajövele összefonódnak. A történelmi kereteken túlról érkező Úr a világ felett aratott győzelmének részesévé teszi egyházát az úrvacsora során. 4. A Krisztus valóságos jelenléte körüli viták hangsúlyozzák a feltámadott Úrral való találkozás fontosságát az úrvacsora során. A megfeszített és feltámadt Krisztus e találkozásban az egyház jelenébe belépve biztosítja népét a mindenek felett álló hatalmáról. Krisztus Szentlélek általi valóságos jelenléte az Atya irgalmasságát hirdeti, Aki minden időkben könyörül az Övéin...”³³ *(folytatjuk)*

”

Kiss Sándor: Áll a kis ház
(részlet)

Áll a kis ház, a család munkája,
Legyen rajta az Isten áldása,
Ő adta az erőt nekünk,
Az Ő nevét áldom!
Legyen béke ezen a világon!
(1961. IX. 17.)

31 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 55.

32 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 110.

33 Petró: *Emlékezés és reménység között...* (12. jz.), 73.

„Mert tied az ügy, Mesterünk...”¹

Igetanulmány Mk 16,15–16 alapján

¹⁵Ezután így szólt hozzájuk: „Menjete el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. ¹⁶Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözül, aki pedig nem hisz, elkárhozik.”

1. Körüljárjuk a textust

Noha jelenlegi tudásunk szerint a négy kanonikus, vagyis az Újszövetségben olvasható evangélium közül Márké a legrégebbi, keletkezése feltételezések szerint a Kr. u. 60-as évek közepére tehető, az evangélium hirdetésére és az emberek megkeresztelésére vonatkozó krisztusi parancs a szorosabb szöveggörnyezetével együtt éppenséggel nem tartozik az evangélium eredeti szövegéhez. Márk evangéliumának feltételezett eredeti változata ugyanis 16,8-ig tart. A ránk maradt szövegemlékek közül a két legjelentősebb, az úgynevezett *Sínai kódex* és a *Vatikáni kódex* – mindkettő a IV. századból való – nem is tartalmazza a folytatást. A bibliatudomány egyik sokat vitatott kérdése az, hogy Márk célzatosan így fejezte-e be művét, a félelmükben az üres sírtól elszaladó asszonyok képével mintegy csonkán hagyva azt, vagy egy (több?) későbbi, teológiailag átgondolt koncepcióra épülő redakción esett-e át a szöveg? Tény, hogy 16,9–20 itt-ott magán viseli Máté és Lukács, sőt a még későbbi János evangéliuma, vagy legalábbis az ezek mögött álló szóbeli hagyomány ismeretének jegyeit: említést tesz például arról, hogy Jézus a magdalai Máriának jelent meg először (vö. Jn 20,11–18), illetve az emmausi tanítványok esetéről (vö. Lk 24,13–35). Hogy mindezeket a Márk-befejezés csupán egy-egy mondatban említi, az arra utalhat, hogy nemcsak a szerző, de az ő feltételezése szerint a potenciális olvasók is ismerték ezeket a történeteket. Minthogy az akkori viszonyok között nem feltétlenül gondolhatunk széles körű írásbeliségre, okkal gyanítjuk, hogy ez az ismertség az istentiszteleteken elhangzó perikópákra, a liturgikus szövegekre támaszkodhatott. Ezzel együtt felvetődik a kérdés, hogy egy ilyen háttérrel rendelkező későbbi kiegészítés éppen a kereszttelével kapcsolatban mennyiben viselheti magán egy már kialakult liturgikus gyakorlat lenyomatát?

A mai írástudomány egyébként leginkább arra hajlik, hogy Márk valóban az üres sírnál történt jelenettel fejezte be könyvét, és a II. században valaki tőle függetlenül, illetve az ő koncepciójáról már mit sem tudva csatolta hozzá a szöveghez a 9–20. verset, az akkor már gazdag és ismert leírásokra támaszkodva. A hagyomány szerint ez a későbbi redaktor az alexandriai Arisztón lehetett, ami azért figyelemre méltó, mivel a IV. századi Jeromos szerint Márk az alexandriai keresztyén közösség alapító püspöke volt, így könyvének eredetijét is az egyiptomi

1 EÉ 259.

nagyvárosban őrizhették.² Ezzel kapcsolatban nem mehetünk el szó nélkül a napjainkban divatos elképzelések mellett, miszerint az utólagos szerkesztés hátterében egyfajta megváltozott koncepció állhatott, hogy tudniillik a „megromlott” egyház tanítása nem harmonizált Jézus „eredeti” nézeteivel, így azokat az előbbihez „kellett” igazítani, és Márk evangéliumának „valódi” befejezése ennek eshetett áldozatául, helyettesítve azt a mai befejezéssel.³ Amellett, hogy az evangélium ma kezünkben lévő változatának, illetve az Újszövetség egészének belső összefüggései sem támasztják alá ezt a fajta szenzációhajhász látásmódot, ismét jelezzük, hogy a 8. verssel befejeződő evangélium is a kezünkben van több szövegemlékünkben, ami arra utal, hogy a későbbi befejezés legfeljebb kiegészítés, de semmiképpen sem pótlása egy korábbi szövegnek.

Említettük, hogy a 9–20. versek feltételezik a másik három evangélium ismeretét. Az általunk vizsgált szakasz Máté evangéliumával cseng össze, amelynek végén szintén olvashatunk egy missziói parancsot (Mt 28,18–20). Érdeemes összevetnünk a két szöveget. Márknál a missziói parancs közvetlenül Jézus feltámadásához, illetve a tanítványok körében való megjelenéséhez kapcsolódik, míg Máténál valószínűleg a mennybemenetelhez – a helyszín említése legalábbis erre utal –, noha az esemény konkrét említése hiányzik. Márknál ugyanakkor a mennybemenetel folytatólagosan következik a tanítványoknak való megjelenés és a missziói parancs után, mintha arra mindjárt húsvét vasárnap este került volna sor. Itt persze meg kell jegyeznünk – azon túl, hogy Márk evangéliumának későbbi befejezése valóban csak vázlat-szerű szöveg az eredeti evangéliumhoz képest –, hogy a két evangélista nem feltétlenül a mi történeti-kronológiai fogalmaink szerint gondolkodott az időről: számukra az események egymásutánisága, logikai egymásra épülése volt a lényeg, nem pedig az, hogy pontosan hány nap telt el közöttük. Márknál a missziói parancs előzménye az, hogy Jézus megrója a tanítványokat a hitetlenségükért, amiért kételkedtek az ő feltámadásában, Máté pedig ugyancsak jelzi, hogy a tanítványok közül némelyek azonban kételkedtek (vö. Mt. 28,17). Éppen ezért hangsúlyos az utóbbi változatban az, hogy az evangélium hirdetésének és a keresztesítés gyakorlatának a hátterében nem a tanítványok akarata, elszánása, hite, hanem az Atya által Jézusnak adott, a mennyet és a földet átfogó hatalom áll. Ugyanez Márknál ígéretként jelenik meg, miszerint a Krisztusban hívők szolgálatát jelek fogják kíséreni, illetve az utolsó mondatban tényszerűen is

a későbbi befejezés legfeljebb kiegészítés, de semmiképpen sem pótlása egy korábbi szövegnek.

2 Vö. Vanyó László (szerk.): *Apostoli atyák*. Budapest, 1988, Szent István Társulat, 33–34. /Ókeresztény írók, 3./

3 Ilyen álláspontot képvisel például Karl Herbst (*A valódi Jézus. Egy teljesen más istenkép*. Budapest, 1995, Elpidia Kiadó, 218), illetve Gromon András (*Jézus evangéliuma Márk tolmácsolásában*. Budapest, 2003, Elpidia Kiadó, 124). Mindketten abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy Jézus csak egy egyszerű tanító volt, nem Isten Fia, nem halt meg a kereszten, így feltámadása sem valóságos, csupán magához tért a sírban. Szerintük Márk evangéliumának „eredeti” szövege erre utalt, ezért „kellett” az egyháznak „megszabadulnia” tőle.

közli az evangélista, hogy „az Úr pedig együtt munkálkodott velük, megerősítette az igehirdetést a nyomában járó jelekkel” (Mk 16,16–20). Annyit tehát mindenképpen leszögezhetünk, hogy a misszió ugyan az egyház hivatása, feladata, de sohasem emberi mű, hanem mindig Krisztus cselekvése, amelyet egyházán, apostolain keresztül végez a világban.

A missziói parancs márkí olvasatával – pontosabban Mk 16,14–20-szal – liturgikus gyakorlatunkban mennybemenetel ünnepén találkozunk mint az ünnep evangéliumi szakaszával; illetve a 16. vers Mt 28,18–20-szal együtt részét képezi annak a szereztetési ígérek, amelyet a keresztelés liturgiájában olvasunk fel.

2. Belépünk a textusba

Vizsgált textusunk első mondatában a feltámadott Jézus parancsot ad a tanítványainak az evangélium hirdetésére, a másodikban pedig ennek a missziói parancsnak egyfajta dogmatikai reflexiója következik: a hit és a keresztség

a misszió *ugyan az egyház hivatása, feladata, de sohasem emberi mű, hanem mindig Krisztus cselekvése*

üdvösséget, míg ezek hiánya kárhozatot jelent az ember számára. A két mondat összekapcsolása arra figyelmeztet, hogy a keresztség és a hit gyökere a hirdetett evangélium, illetve az evangélium hirdetésének gyümölcse mindig a

hit megszületése, illetve a keresztség. Logikus módon állíthatjuk mindezt ekkleziológiai összefüggésekbe is, hiszen az egyház az a közösség, amelybe a keresztség révén vétettünk fel, a hitünk által maradunk meg benne, ezt a hitünket pedig a hirdetett evangélium, vagyis az ige által teremti meg bennünk a Szentlélek.

A missziói parancs felszólításának tartalma: „Menjetek el szerte az egész világba, hirdesétek az evangéliumot minden teremtménynek.” (Mk 16,15) A felhívás nemcsak a misszióknak mint cselekvésnek a lényegét jelzi, de annak körülményeit is, minthogy az evangélium hirdetése az egész világban (ἅπασ κóσμος [hapasz kozmosz]) kell hogy történjen. Többet jelent ez annál, mint hogy a mandátum nem csupán az Ószövetség választott népére vonatkozik, ahogyan egyébként a kegyes zsidó logika diktálná. A κóσμος (koszmosz) ugyanis nem egyszerűen az embert körülvevő teremtettséget jelenti: ezt ugyanis inkább a mondat második felében olvasható κτίσις (ktiszisz) kifejezés jelöli. Ezzel szemben a κóσμος (koszmosz) maga a világrend, és így átvitt értelemben aztán a világmindenség is. Már Márk evangéliumában megfigyelhetjük, hogy a szónak teológiai tartalma is van: az Isten rendjével ellentétes, azzal szembeszegülő, a tanítványok számára tehát veszedelmes környezetet jelenti (Mk 8,36). Még fokozottabban érvényes ez a szemlélet a korai gnosztikusokkal hadakozó János evangéliumának látásmódjára. A Jézustól kapott missziói küldetés tehát olyan, erő feletti cselekvésre hívja a tanítványokat, amelynek során szembe kell szállniuk az egész, bűnnek alávetett világrenddel az evangélium hirdetése révén. Éppen ezért nincs kibúvó: a tanítványnak az egész világban végeznie kell ezt a szolgálatát, tekintet nélkül annak veszedelmeket is hordozó ellenséges hozzáállására. Külö-

nösen azért olyan figyelemre méltó ez, mivel a márki összefüggések szerint Jézus itt azokat a tanítványokat bízta meg ezzel a feladattal, akik kételkedtek az ő feltámadásában, és rettegvé várták, hogy mi fog történni – úgy általában, de velük is! – mesterük keresztre feszítése után két nappal. Ez a körülmény, illetve a κόσμος (koszmosz) szó használata azt hangsúlyozza, hogy bár a mandátum az egyházé, a tanítványoké, a cselekvés és a mögötte álló erő magáé Istené. A κόσμος (koszmosz) valóságát ugyanis egyedül ő tudja legyőzni és uralni az evangélium által.

Ahogy a tanítványok mandátuma az egész világra érvényes, úgy maga az evangélium is minden teremtménynek szól. A κτίσις (ktiszisz) jelentése: a teremtett világ, a teremtettség, illetve ebben az összefüggésben az emberiség. (Sylvester János fordításában teremtett állatokról, azaz lélekkel bíró teremtményekről, vagyis az emberiségről van szó.) Ez megint csak nem egyszerűen azt jelenti, hogy a misszióknak át kell lépnie a zsidó nép határait, noha a zsidó származású tanítványok később ezzel a kérdéssel hosszú ideig vívódtak Jézus e szavainak ellenére is. A mandátumnak ezt a korlátlanágát maga a küldetés tartalma igazolja, tudniillik hogy az evangéliumra valóban mindenkinek szüksége van ahhoz, hogy higgyen, és ennek nyomán üdvözljön. E helyen nincs rá mód, hogy részletezzük, de Pál kifejti, hogy még az Ószövetség választott népe számára sincs más út az üdvösségre, egyedül Krisztus keresztyje és a benne való hit (Róm 9).

A misszió tartalma az evangélium hirdetése. Az εὐαγγέλιον (euangelion) kifejezés nem itt fordul elő először Márknál. Nyilvános szolgálata kezdetén maga Jézus is az Isten evangéliumát hirdeti Galileában, amelynek tartalma az Isten országának közelségére és a megtérés szükségességére való felhívás (Mk 1,14–15). Összecseng ezzel a görög szó eredeti, profán jelentése, amely a győztes hadvezér vagy diadalmos uralkodó megérkezését jelző ünnepélyes bejelentés volt. Nyilvánvaló, hogy a feltámadás utáni helyzetben ez a jelentés még hangsúlyosabbá válik, hiszen egyszerre jelzi az idők teljességének elérkezését, illetve annak bejelentését, hogy a sírba helyezett Krisztus győztesként tért vissza, és élő Úrként van jelen a világban. Az evangélium tehát nem egyszerűen örömmel, hanem Jézus Krisztus személyéről, illetve a benne megtörtént megváltásról tanúskodó szó. Ilyen értelemben evangélium az a könyvecske is, amelyet Márk írt, és amelyet ő maga is így jelöl a legelső mondatban (Mk 1,1). Vagyis az evangélium nem leírás Jézus cselekedeteiről, hanem a személyében megragadható üdvösségnek a hirdetése. Ilyen értelemben beszél Pál az ő evangéliumáról (2Tim 2,8), amelyet megmásítva még egy angyal is csak átkozott hírt tudna szólni (Gal 1,8). Luther így foglalja össze az evangélium tartalmát: „Ebből láthatod, hogy az evangélium Krisztusról szóló beszéd: Isten és Dávid Fia ő, meghalt, feltámadt és uralkodik, ez az evangélium summája. [...]”

Az evangélium veleje és alapja az, hogy mielőtt példát vennél Krisztusról, felismered és elfogadod őt mint Isten ajándékát és adományát, amely immár a tiéd. Oly módon, hogy mikor látod vagy hallod, hogy valamit tesz vagy elszenved, akkor nem kételsz benne, hogy ő, Krisztus

A Jézustól *kapott missziói küldetés ...
erő feletti cselekvésre hívja a tanítványokat,*

maga e tétével és szenvedésével együtt a tiéd, s minderre ugyanúgy hagyatkozhat, mintha te tetted volna, igen, mintha te magad volnál Krisztus.”⁴ Ezt az evangéliumot, vagyis a megfeszített és feltámadott Krisztus által megszerzett bűnbocsánat örömhírét kell hirdetniük a tanítványoknak minden helyzetben és minden embernek: ez a missziói parancs lényege, és egyben ez határozza meg a tanítványi kör, illetve az egyház hivatásának tartalmát is.

A missziói parancs teológiai reflexiója megint csak egyszerűen hangzik: „Aki hisz, és megkezesztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16) Bizonyos szempontból problematikus lehet a βάπτισμα (baptizma) kifejezés helyes értelmezése, hiszen ezzel kapcsolatban súlyos tévhitésekkel, illetve ezek nyomán éles felekezeti elhatárolódásokkal is találkozhatunk: gondoljunk csak a XVI. századi újkeresztelő mozgalmakra, illetve a modern kori baptista felekezet gyakorlatára. A keresztelést jelző szó a βάπτειν (baptein [bemártani]) ige származéka, amely jelenti a zsidó rituális tisztálkodást (Mk 7,14), de Keresztelő János tevékenységét is: olyan annyira, hogy ő maga Mk 6,25 és 8,28 szerint Βαπτιστής (Baptisztész), vagyis „Bemerítő”. Ebben az alámerítésben részesül Jézus is, jeléül annak, hogy a bűnösök sorsát veszi magára (Mk 1,9). Ezt a keresztiséget azonban az őskeresztény hagyomány megkülönböztette attól, amit maga az egyház éppen Jézus vizsgált szavai alapján gyakorolt (ApCsel 18,25), noha az arra használt kifejezés ugyancsak a βάπτισμα ([baptizma] ApCsel 2,41). Számos nyelv a keresztiség kifejezésére egyszerűen a görög szót adoptálta: ilyenek a latin *baptisma*, az angol *baptism*, a francia *baptême*, az olasz *battesimo*, sőt fogalmilag a német *Taufe* is, amely a *Tiefe* (mélység) szóból ered, és így a bemerítés mozdulatára emlékeztet, ahogyan azt egyébként maga Luther is elmondja.⁵ A magyar nyelv más utat jár, amely ugyan nem emlékeztet a keresztiség eredeti, külső formájára, azaz az alámerítésre, a lényegét tekintve mégis jobban visszaadja a kifejezés tartalmát. A szláv nyelvekhez hasonlóan – mint az orosz крещение, a lengyel és szlovák *krst* vagy a cseh *křest* – a mi nyelvünkben a Krisztus szóból eredeztetjük a szentség elnevezését, jelezve, hogy akit megkeresztelünk, az Krisztus tulajdonává válik. Ilyen módon tehát a szentség neve a keresztényiség kifejezéssel rokon.

Ne feledjük el eközben azt sem, hogy mennyire foglyul ejtette a keresztiség kifejezést a szekuláris gondolkodásmód. Hiszen a közbeszédben „keresztelünk” például hajót, de beszélünk az egyéniségünkkel összeforrott nevünkről is úgy, mint „keresztnevről” – ironikus módon a szentségben nem részesültek esetében is! –, holott a keresztiségben éppen hogy nem a „saját” nevünket, hanem Krisztus nevét kapjuk, azaz kereszténynek leszünk, megszületve egy új életre (vö. Róm 6,1–11). Ilyen értelemben nyilatkozik Luther is a szentségről: „A keresztiség külső ismertetőjel vagy jelszó, amely minket elkülönít minden meg nem keresztelt embertől, hogy ezáltal minket úgy ismerjenek meg, mint Krisztusnak, a mi Urunknak népét, akinek a zászlaja,

4 Csepregi Z. ford. Luther Márton: *Mi az evangélium?* Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 5. köt. *Bibliafordítás, vizsgálat, imádság*. Budapest, 2011, Luther Kiadó, 270–271.

5 *Sermo a keresztiség szentségéről*. In Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya (szerk.): *Luther válogatott művei*. 6. köt. *Prédikációk*. Budapest, 2015, Luther Kiadó, 135–136.

azaz a szent kereszt alatt állandóan küzdenünk kell a bűn ellen.”⁶ Másrészt előszeretettel értelmezzük félre olyan módon is a keresztséget, mintha abban nem Istennek egy minden emberi tényezőtől független cselekvésével találkoznanánk, hanem az emberi engedelmesség jelével, vagyis mintha a keresztség legalábbis kiindulópontjában az embernek az Isten hívására válaszoló döntése volna, egy fajta fogadalom, amelyet a kárhozattól való félelem miatt meg kell tartanunk. Holott a valóságban a keresztség Istennek az a cselekedete, amelyhez nem a mi döntésünk, hanem a tőle kapott hit kapcsol.

Ez persze egy további kérdést is felvet: vajon a hit és a keresztség milyen módon tartozik össze? A márkai szöveg ugyanis akár azt az emberi logika szerint levezethető, gyakran hallott álláspontot is sugallhatná, miszerint a hitnek mindenképpen meg kell előznie a keresztséget, hiszen „[a]ki hisz és megkeresztelkedik, üdvözüli” (Mk 16,16). Amennyiben a keresztséget, sőt magát a hitet is nem kizárólag Isten cselekvésének, hanem az arra adott emberi válasznak tekintjük, akkor persze kézenfekvőnek tűnhet ez az érvelés. Csakhogy sem a márkai szöveg, sem pedig a mögötte rejlő mélyebb teológiai összefüggések nem engedik meg a hit és a keresztség viszonyának ezt a fajta lineáris értelmezését. Már csak azért sem, mert ennek nyomán gyorsan eljuthatnánk a gyermekkeresztség tagadásához. Ezzel szemben nagyon is szoros kapcsolat áll fenn a missziói parancs középpontjában álló igehirdetés és a hit között, olyan értelemben, hogy a hit sohasem születik meg az evangélium, az igehirdetés nélkül. A keresztség ennek az ígének látható, külső vetülete, nem pedig a hité. Hit és keresztség kapcsolatára megint csak Luther világít rá megfelelő módon, amikor a *Nagy kátéban* így ír: „Azt mondjuk továbbá, hogy szerintünk nem azon van a fő hangsúly, hogy hisz-e vagy nem hisz az, akit keresztelnek, mert nem lesz attól érvénytelen a keresztség, hanem Isten ígében és parancsán fordul meg minden. Ez bizony kissé éles különbségtétel, de egészen azon alapul, amit mondtam, hogy a keresztség nem más, mint víz és Isten ígéje egymás mellett és együtt, vagyis ha az ige együtt van a vízzel, akkor érvényes a keresztség, még ha nem is társul vele a hit. Mert a hitem nem alkotja, hanem befogadja a keresztséget.”⁷ Isten pedig a már megkereszteltek ajándékozta meg a hittel, például a gyermekeket: „A gyermekkeresztség tetszik Krisztusnak: ez eléggé kitűnik saját cselekedetéből, mégpedig abból, hogy Isten megszentel és megajándékoz Szentlelkével sokat azok közül, akiket így kereszteltek meg. [...] Ha Isten nem fogadná el a gyermekkeresztséget, egyiküknek sem adna Szentlelket, sőt még egy részecskét sem belőle, egyszóval: akkor régtől fogva mind a mai napig senki sem lehetne keresztyén a földön.”⁸

Hogy mennyire nem szabad lineárisan értelmezni a hit és a keresztség viszonyát, arra számos újszövetségi példa világít rá. A samáriai Simon mágus „maga is hívó lett, majd miután megkeresztelkedett, Fülöp mellé szegődött” (ApCsel 8,13), olvassuk a hírhedt férfiú történetében:

6 Gáncs A. – Muntag A. ford. Luther: *Sermo a keresztség szentségéről...* (5. jz.), 135.

7 Pröhle K. ford. Doktor Luther Márton Nagy kátéja. In: *Konkordia könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai.* 2. köt. Budapest, 1957, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, 190.

8 Pröhle K. ford. Luther: *Nagy káté...* (7. jz.), 190.

itt tehát a hitre jutás mintha megelőzte volna a keresztség szentségének felvételét. Ugyanezt halljuk Apollósról, aki „buzgó lélekkel hirdette, és helyesen tanította a Jézusról szóló igéket, de csak János keresztségét ismerte” (ApCsel 18,25). Nagyon is közvetlen kapcsolat áll fenn azonban az igehirdetés és a hitre jutás között! Az etióp kincstárnok azért keresztkedik meg, mert hisz, hitre pedig azért jut, mert Fülöp egy ószövetségi igéből kiindulva Krisztust hirdeti neki, azaz az evangéliumot prédikálja (ApCsel 8,26–40). A cézarei Kornéliusz százados házában akkor száll le a Szentlélek a jelen lévő pogányokra, amikor Péter Krisztusról prédikál, majd ezután keresztemeli meg őket (ApCsel 10,34–48). A filippi börtönőr a zárka ajtajának megnyílása láttán csupán a kétségbeesésig jut el, hit viszont csak azután születik a szívében, hogy Pál és társai „hirdették az Isten igéjét neki és mindazoknak, akik a házában voltak” (ApCsel 16,32). Sőt: a halála előtt megtérő jobb latort maga Jézus biztatja az üdvösség elnyerésével, noha az ő esetében keresztségről értelemszerűen szó sem lehetett (Lk 23,43). Hogy a keresztemelést megelőzően az ige hallgatása és tanulása mennyire fontos, arról vallanak egyébként más, későbbi ókeresztény iratok is. Csupán példaként említjük a III. századi *Traditio Apostolicát*, amely elrendeli, hogy a keresztségre jelentkező „katekumeneket oktassák három éven át”.⁹ Az oktatás elengedhetetlen volt, a hitükre viszont csak a keresztség szentségének kiszolgáltatása során kérdeztek rá.¹⁰

Tehát a hit nem feltétele a keresztségnek, hanem gyümölcse a szószéken és a szentségben egyaránt elhangzó, titokzatosan munkálkodó igének, és így ez a három, az ige, a keresztség és a hit egyaránt Isten ajándéka és cselekvése, és egyiket sem tekinthetjük az emberi döntés vagy elfogadás eredményének.

Így értelmezhetjük megfelelően a missziói parancs teológiai reflexióját az üdvösség és a kárhozat kettősségében. Akit az ige hittel ajándékoz meg, az üdvözülni, akiben pedig nem születik meg a hit, az elkárhozik. Az üdvösség és a kárhozat kérdésében a hitnek van döntő szerepe, míg a hit megszületésében az igének. Ilyen módon persze a keresztség nem közvetlenül, hanem az ige által megteremtett hit révén játszik szerepet az üdvösség elnyerésében. Ezzel együtt látjuk, hogy a hit és a keresztség valóban az üdvösség és a kárhozat kérdésében jelent markáns választóvonalat. A ma egyháza számára különösen nagy kihívás erről beszélni, hiszen egy széles körben elterjedt, deficites istenképpel találjuk szembe magunkat, amely mintegy eleve kizárja a kárhozatnak a lehetőségét, mivel azt hirdeti, hogy Isten csak jóságos, türelmes, megbocsátó, lényegéből fakadóan nem lehet más, és ebből következően hitbéli állapotától függetlenül minden ember üdvözülni fog. A márkai szöveg viszont itt is egyértelműen fogalmaz, ugyanis „[a]ki hisz és megkeresztkedik, üdvözülni, aki pedig nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16) Mint fentebb jeleztük, az üdvösségnek nem önmagában a keresztség, hanem a hit a feltétele. Ilyen értelemben egyedül a keresztség valóban nem képes megmenteni az ember. De ez nem azért van így, mintha a keresztség csupán valamiféle elhagyható formáság volna, hanem mert nem a szentség mint

9 Erdő Péter (ford.): *Traditio Apostolica*. Vanyó László (szerk.): *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*. Budapest, 1983, Szent István Társulat, 91. /Ókeresztény írók, 5./

10 Erdő Péter (ford.) *Az ókeresztény kor egyházfegyelme...* (9. jz.), 94.

külső cselekedet – szertartás –, hanem az ahhoz kapcsolódó hit őriz meg az örök életre. Aki tehát nem hisz, még ha meg van is kereszttelve, el fog kárhozni. Ismét utalhatunk a már idézett ókeresztyén iratra, a *Traditio Apostolicára*, amely az egyházüldözés korában azzal vigasztalja az esetlegesen megkeresztelése előtt fogságba esett jelöltet, hogy „ha erőszakot szenved és megölik, mielőtt még elnyerte volna bűnei bocsánatát, megigazul, mivel saját vérében nyerte el a keresztséget”.¹¹ Nem arról van szó tehát, hogy nincs jelentősége a keresztségnek az üdvösség és a kárhozat kérdésében, hanem arról, hogy az ember minden helyzetben a kegyelmes Istenre hagyhatja a sorsát, mint ahogyan a „szabályos” út, tehát a keresztség szentségének elnyerése és a hitben leélt élet is egyedül az Isten kegyelméből vezet az üdvösségre, és abban nincs szerepe az ember elhatározásának, döntésének, engedelmségének.

egy széles körben elterjedt, deficités istenképpel találjuk szembe magunkat,

3. Továbbgondoljuk a textust

A mégoly rövid márki szöveg vizsgálata számos kérdést és összefüggést hozott felszínre, amelyeknek részletesebb elemzésére e helyen aligha vállalkozhatnánk. Mindenképpen szükséges azonban némileg továbbgondolni egyiket-másikat. A következőkben erre teszünk kísérletet, természetesen a teljesség igénye nélkül.

3.1. A tanúságtétel követelménye

Az egyház hivatása a misszió, amire Jézus egyébként már mennybemenetele, sőt keresztre feszítése előtt felkészítette a tanítványait. A szinoptikus hagyomány megőrizte az apostolok missziói útra való kiküldésének történetét, amelynek során egyrészt betegeket gyógyítottak, másrészt pedig hirdették Isten országának közelségét, illetve a megtérés szükségességét (Mt 10,1–42; Mk 6,7–13; Lk 9,1–6). Erre mindenképpen Galileában kerülhetett sor, mint ahogyan minden valószínűség szerint a csak Lukács külön anyagában említett hetvenkét tanítvány kiküldésére is, noha azt a samáriaiakkal való konfliktus leírása után említi az evangélista, ám a hozzá fűzött beszédében Jézus a galileai Korazin és a Gaulantisz területén fekvő Bétsaida városokkal példálózik, szembeállítva őket a föníciai Tírusszal és Szidónnal (Lk 10,1–20). A mennybemenetel után ez a missziói küldetés természetes módon koncentráltabban és konkrétabb tartalommal folytatódik, immár az egyház számára, hiszen az Isten országának közelsége és a megtérés szükségessége mint általános tartalom mellett megjelenik benne a keresztre feszített és feltámadott Krisztus hirdetése, mint akinek a személyében közelített el Isten országa, illetve akinek büntörlő áldozata a fedezete az ember megtérésének, bűnbánatának. Pontosan ez a konkrét tartalom az az örömhír, evangélium, amelyet Márk a missziói parancsban említ.

11 Erdő Péter (ford.) *Az ókeresztyén kor egyházfegyelme...* (9. jz.), 92.

A Krisztus melletti tanúságtétel tehát nem opció, hanem határozott követelmény az egyház felé. Különösen fontos ezt tudatosítani magunkban a posztmodern korban, amelyben a misszióhoz némelyek egyértelműen negatív narratívát társítanak, egyenlőségjelet téve az evangélium hirdetése és a XVI–XVIII. századi gyarmatosítás és az annak során kétségtelenül elkövetett erőszakos cselekmények közé. Ezen narratívák mentén alakult ki az az álláspont, hogy a misszió szükségtelen, mert az egyháznak nem meggyőznie kell a körülötte lévő világot az evangélium igazságáról, hanem türelmesen el kell fogadnia, ha mások másképpen gondolkodnak. A missziói parancs azonban Jézus szájából hangzik el, és egyértelmű felhatalmazást és kötelezettséget bíz a mindenkori egyházra: hirdetnie kell az evangéliumot, annak minden más lehetőséget kizáró, egyetlen igazságát. A mandátum tartalmán és kötelezettségén pedig mit sem változtat az, hogy az idő múlásával napjainkra egy olyan korba érkezünk, amely a sokféle „igazság” egymás mellett élését tekinti mértéknek, és elítéli azt, amikor valaki a kizárólagos igazság igényével fellépve másokat meg akar győzni annak egyedüliségéről. A missziói parancsnak az a kitétele, miszerint az evangéliumot „minden teremtménynek” (Mk 16,15) hirdetni kell, a kontextusra is vonatkozik, sajátos értelemben tehát még időbeli síkon is értelmeznünk kell. Azaz a világ változásai és a vallási meggyőződést a megsérthetetlen magánélet falai közé száműző korszellem eluralkodása sem eszközölhet semmilyen változást az egyház missziói kötelezettségén. Valahogy úgy, ahogyan Pál figyelmezteti tanítványát: „... hirdesd az igét, állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan az idő” (2Tim 4,2).

Különös hangsúlyt kap az egyház missziói hivatása arra való tekintettel is, hogy a néhány évszázada még a keresztyénség gerincét adó Európa egy részét a szekularizáció, a liberalizmus értékrelativizálása mellett a hagyományosan értelmezett vallási pluralizmus megerősödése is fenyegeti az iszlám lopakodó, de egyre agresszívabb előretörésével, amelynek következtében ezeken a helyeken kulturálisan is elveszni látszik a vallásilag már eleve meggyengült keresztyén identitás. Helytelen reakciója az egyháznak ebben a helyzetben az, hogy a rosszul értelmezett tolerancia jelszavába kapaszkodva óvatosan visszavonul, nehogy „megsértse” a más vallásúak érzékenységét. A 2015-től folyamatosan fenyegető migrációs válságot értelmező egyházi megszólalásokban ugyan gyakran találkozunk azzal az időnként irreálisan naiv magyarázattal, hogy az Európába áramló tömeg hatalmas missziós lehetőséget jelent, a hírek azonban ennek az ellenkezőjéről szólnak: keresztyén jelképek eltávolításáról, keresztyén ünnepek elhalasztásáról, mecsetekbe szervezett „érzékenyítő” látogatásokról, tehát éppenséggel a misszió teljes mértékű feladásáról, mégpedig a tolerancia jegyében.

Mondjuk ki: a misszió jellegéből fakadóan mindig intoleráns, ahogyan maga az evangélium is az, a missziói mandátummal rendelkező egyháznak pedig nincs joga nem intoleránsnak lenni a Krisztus-hiten kívüli világgal! Az evangélium lényege az, hogy teljesen felforgatja az ember életét, megsérti az intim szféránkat, gyökeres lelkiismereti változást akar előidézni bennünk, divatosan szólva kirángat a „komfortzónánkból”. A missziót nem végző, a vallások pluralizmusát Isten áldásaként elfogadó, az üdvösség egyetlen útjának kizárólagos igazságáról lemondó közösség nem egyház többé.

3.2. A mandátum kizárólagossága

A missziói parancs nemcsak a mandátum kötelezettségét, de annak tartalmát is egyértelműen meghatározza. Érdeemes felidézni az ágostai hitvallásnak az egyházra vonatkozó meghatározását: „Az egyház pedig a szentek gyülekezete, amelyben az evangéliumot tisztán tanítják, és a szentségeket helyesen szolgáltatják ki.” (CA 7,1)¹² Ugyanerről beszél a missziói parancs is: az egyháznak az evangéliumot kell hirdetnie. A Jézus által tanítványaira bízott sajátos küldetés abban áll, hogy hirdetniük kell az evangéliumot, illetve szolgálniuk kell a szentségekkel: meg kell keresztelniük a Krisztussal való közösségre vágyakozókat, és ünnepelniük kell az eucharisziát. És mindebben ki is merül az egyház hivatása. Az ősegyház példáján látjuk, hogy amikor örvendetes módon megnövekedett a hívők száma Jeruzsálemben és környékén, aminek következtében a feladatok súlya is nőtt, az apostolok segítőkét, diakónusokat választottak maguk mellé, hogy az egyéb tevékenységek – konkrétan a karitatív szolgálat – ne vegyék el az idejüket az ige hirdetésétől (ApCsel 6,2–4).

Az egyház tehát minden időben egyedül arról ismerhető fel, hogy az evangéliumot hirdeti, illetve a szentségekkel szolgál „minden teremtménynek” (Mk 16,15), beleértve a saját közösségen belül élőket, illetve a kívülállókat. Az előbbiekre az úrvacsora, az utóbbiakra a kereszttség szentsége vonatkozik, minthogy azonban mindkét szentség valójában látható jellel kísért ige, így az evangélium, az ige univerzitása egyértelmű és megkérdőjelezhetetlen. Ahol nincs ige, ott nincs egyház. Ahol nem élnek a szentségekkel Krisztus rendelése szerint, ott nincs egyház. Tehát nem a külsőségek – egyházszerkezet, jogi rendezettség, templomok, hagyományok, személyes anyagi hozzájárulás stb. – megléte jelzi az egyház jelenlétét, hanem az Isten igéjének tiszta, csorbítatlan hirdetése, tanulása és hallgatása.

Talán nem menthetetlenül, de mindenképpen mentegethetetlenül zsákutcába téved az egyház akkor, amikor önmeghatározását nem az Isten igéjének megszólaltatására alapozza. Az egyház ugyanis nem egyszerűen értékközösség, hanem a Krisztus-hitet teremtő és megerősítő evangéliumból élő és ezt az evangéliumot hirdető közösség. Az ettől való eltérés kísértése minden időben erőteljesen tört rá Krisztus népére. Hazánkban például nemzedékek nőttek fel az úgynevezett diakóniai teológia által fémjelzett egykori konfirmációi káté téves tanításán, amely szerint „az egyház feladata, hogy hirdesse az evangéliumot, kiszolgáltassa a szentségeket, és szolgáljon szeretettel minden embernek”.¹³ Ez a meghatározás önkényesen kibővíti az ágostai hitvallás tanítását, és egy merőben emberi szempontot kapcsol hozzá, noha a valóságban az egyház szolgálata, „diakóniája” nem a szeretetszolgálat, hanem az evangélium hirdetése és a szentségekkel való szolgálat. A helyzet mára sem változott gyökeresen, hiszen a világ gyakran csupán egy fajta karitatív intézményt lát az egyházban, az egyház pedig nemegyszer készségesen asszisztál is ehhez az elváráshoz. Magától értetődik, hogy a felebaráti szeretetre vonatkozó

12 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás*. Budapest, 2008, Luther Kiadó, 24. /Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai, 2./

13 Káldy Zoltán (szerk.): *Konfirmációi káté*. Budapest, 1982, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 31.

parancs az egyházra és annak tagjaira is vonatkozik, ám nem lényegi része az egyház sajátos küldetésének. Azt ugyanis az evangélium hirdetése és a szentségekkel való szolgálat alkotja.

Elmondhatjuk továbbá, hogy korszerű elvárás az egyház felé az, hogy pusztán közösségi szintként lépjen fel, kapcsolatokat teremtve és ápolva, lehetőleg a mindent elfogadó nyitottság jegyében. Sajnálatos módon maga az egyház is hajlamos arra, hogy egy fajta közösségi mozgalomként értelmezze önmagát, amely társaságot, biztonságot, az otthon melegét nyújtja az ezt keresőknek. Baj akkor van, amikor mindezt úgy teszi, hogy közben nem szólaltatja meg az evangélium üzenetét. Se szeri, se száma napjainkban az olyan világi megítélés szerint pozitívnak tekintett kezdeményezéseknek, amelyek során élénk társasági élet, kulturális értékteljesítés, szabadidős tevékenység folyik egyházi szervezésben, ugyanakkor az ige helye és megbecsültsége erősen megkérdőjeleződik. Az egyház sohasem elégedhet meg azzal, hogy pozitív élményekhez juttatja a körülötte lévőket, netán megsegíti őket fizikai vagy egyéb szükségükben, hanem minden helyzetben teljesítenie kell az evangélium hirdetésének missziói feladatát.

maga az egyház is hajlamos arra, hogy egy fajta közösségi mozgalomként értelmezze önmagát

3.3. Lelkipásztori felelősség

A missziói parancs márki változata élesen, de egyértelműen fogalmazva jelenti ki, hogy az evangélium hirdetése, illetve annak nyomán a hit és a keresztség üdvösség és kárhozat között jelent határozott választóvonalat. Ennél kevesebbel napjaink egyháza sem elégedhet meg, még ha divatossá vált is feleleveníteni az úgynevezett apokatasztaszis tón pantón gondolatát, amely szerint nem létezik pokol és kárhozat, mert Isten türelmesen vár mindaddig, amíg mindenki meg nem tér a bűnből, és lelkileg meg nem újul. Ez a tanítás az ókorban élt Órigenész egyházatyához kötődik, később a reformáció korának rajongó, újrakeresztelő szektái is vallották,¹⁴ napjainkban pedig időről időre feltűnik akár egészen magas egyházvezetői megnyilatkozásokban is. Hátterében megint csak az a világi törekvés áll, miszerint az egyháznak mindig pozitív üzenettel szabad előállnia, és nem riaszthatja el a keresőket a pokol és a kárhozat rémével. Holott a lelkipásztori felelősség éppenséggel azt kívánja, hogy az egyház ne az elvárt igények szerint, hanem egyedül az igazsághoz ragaszkodva végezze szolgálatát. Ennek az igazságnak pedig – legyen ez bármennyire is ijesztő – kétségkívül része az, hogy „aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16)

ljesztő jelenségként terjed az egyházi gyakorlatban a kárhozat valóságának háttérbe szorítása, mégpedig nemritkán éppen a kereszttel kapcsolatban. Jeleztük már, hogy Mk 16,16 mint

14 E nézeteket természetesen az ágostai hitvallás is elutasítja, amikor így nyilatkozik (CA 17,4): „Elítéli az anabaptistákat, akik azt tartják, hogy az elkárhozott emberek és az ördögök büntetése egyszer véget ér.” (Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás...* [12. jz.], 31.)

a szentség szereztetési igéje része a keresztelekor felolvasandó evangéliumi textusnak.¹⁵ Mivel azonban itt Jézus egyértelműen kijelenti, hogy aki nem hisz, az elkárhozik, helyenként gyakorlattá vált a mondat végének – „aki pedig nem hisz, elkárhozik” (Mk 16,16) – elhagyása. Szomorú, hogy a közelmúltban erre már rádiós istentiszteleti közvetítés során is volt példa.¹⁶ Ugyanígy több lelkes hajlamos önkényesen megváltoztatni a keresztelest követő áldás szövegét is, minthogy abban Isten bűnbocsátó kegyelmére történik utalás: „A mindenható Isten, Jézus Krisztus Urunk Atyja, aki téged vízzel és Szentlélekkel újonnan szült, és bűnödöt megbocsátotta, erősítsen meg téged kegyelmével az örök életre.”¹⁷ A teológiai háttér mindkét szöveg megváltoztatásának esetében ugyanaz: a korszellemhez veszedelmesen hozzásimuló egyház nem mer beszélni Isten ítéletéről, pokláról és kárhozatról, ehelyett egy másfajta, egyoldalúan a világ elvárásai szerint pozitívnak minősíthető narratívát alkalmaz. Ennek a narratívának az istenképe szerint Isten mindenkit üdvözít, mindent elfogad és elnéz, az ember pedig ugyan gyenge, és ezért gyakran elbukik a kísértéssel szemben, alapjában véve mégsem rontotta meg őt az eredendő bűn, így a maga természetes állapotában nem képtelen az Istenben való hitre. (Ne feledjük eközben, hogy az ágostai hitvallás ez utóbbi eretnekséget, a kora középkori pelagianizmust is élesen elítéli!¹⁸)

Bár az e jelenség indoklásául szolgáló, széles körben terjedő teológiai indoklások nem vállalják tudatosan az apokatasztaszis tón pantón vagy a pelagianizmus tanításával való azonosulást, hanem mindig arra a lelkipásztori törekvésre hivatkoznak, miszerint nem szabad elriasztani az Isten és az egyház iránt nyitott érdeklődőket a pokol és a kárhozat eshetőségével, illetve az ember természetes állapotbeli teljes elveszettségével, hamis ez a gondolkodás, hiszen éppen hogy megtéveszti azokat, akik hajlandóak az egyház látókörébe kerülni. Olcsó kegyelmet hirdet, ami valójában már nem is kegyelem, hiszen hiányzik mögüle a kegyelmet nyert bűnös öröme. Ha pedig ez hiányzik, akkor máris csorbul Krisztus megváltó keresztlejének páratlansága, és oda-tolakszik mellé a kárhozattól nem is fenyegetett ember természetes érdeme. Az az evangélium azonban, amelynek hirdetésére az egyház mandátumot kapott, tartalmilag az elveszett embernek az Isten Krisztus érdemére alapozott bűnbocsátó kegyelméhez utasítását jelenti, nem mást. Amennyiben ezt az elveszettséget és kegyelemre utaltságot súlytalanítjuk, máris a kárhozat fenyegetésével nézünk szembe. Az egyház lelkipásztori felelőssége éppen ezért nem a filantrópia, a humanizmus megélése és az annak megfelelő „könnyített” üzenet megfogalmazása, hanem a tiszta evangélium hirdetése.

15 Pröhle Károly (szerk.): *Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára*. Budapest, 1996, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 319.

16 Kossuth Rádió, Cegléd, 2018. szeptember 16. A Magyar Rádió internetes archívumában az adás már nem hallgatható vissza.

17 Pröhle: *Agenda...* (15. jz.), 321.

18 „Elítélik a pelagiánusokat és másokat, akik tagadják, hogy az eredeti romlás bűn, és hogy kisebbség Krisztus érdemének és jótéteményeinek dicsőségét, azt állítják, hogy értelmének ereje által az ember megigazulhat Isten előtt.” (CA 2,3; Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás...* [12. jz.], 21.).

Luther mindezt egy asztali beszélgetésében – történetesen az újrakeresztelőkkel kapcsolatban – így fogalmazta meg: „Mi az evangélium alapján bírálunk és ítélünk: »Aki nem hisz, már elkárhozott!« Ezért biztosra kell vennünk, hogy tévelygők, és kárhozatra jutottak. Meglehet, hogy Isten az érvényes szabály alól kivész valamit, és úgy cselekszik, de ez rejtve marad előttünk. Így tehát az Írásból kell ítelnünk Isten ígéje és kinyilatkoztatott akarata szerint, és azon túlmenően nem kell sem kérdegetni, sem tépelődni, hanem ennyiben kell maradni, békében önmagunkkal.”¹⁹ Ennél kevesebbrel a mai egyháznak sem szabadna beérnie.

3.4. Extra ecclesiam nulla salus²⁰

Szólnunk kell végül a márki missziói parancsnak egy ekkleziológiai vonatkozásáról is. A III. századi karthágói püspöknek, Cyprianusnak az alcímben megfogalmazott kijelentése nemcsak napjainkban, de a személyes hitet az egyház tanításától és közösségétől ugyancsak függetleníteni igyekvő racionalizmus, sőt már a reformáció korában is számos kritikát váltott ki. Pedig Cyprianus a Krisztus istenségét kétségbe vonó, sokszínű virágzó eretnekségekkel szembe helyezkedve buzdítja arra a hívőket, hogy maradjanak meg „az egyetlen egyházban, amelyen kívül nem adatik üdvösség, amelyet az Úr Krisztus Péterre alapított”.²¹ Bizonyos értelemben ez igaz is, noha természetesen nem úgy, ahogyan ezt a péteri alapot a római katolikus felekezet kizárólagosan önmagára vonatkoztatja.²² Olyan módon viszont feltétlenül, hogy az egyház küldetése az evangélium hirdetése és a szentségek kiszolgáltatása. Minthogy pedig „az emberek nem tudnak megigazulni Isten színe előtt a saját erejükből, tulajdon érdemeik vagy cselekedeteik alapján, hanem ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg, ha hiszik, hogy (Isten) kegyelmébe fogadja őket és megbocsátja bűneiket a Krisztusért” (CA 4,1–2),²³ és mivel „az ige és szentségek mint eszközök által kapjuk a Szentlélek” (CA 5,2),²⁴ akinek ajándéka a hit, ezért az üdvösség elnyerésében megkerülhetetlen az egyház valósága. Nem az egyházszerkezete, nem az egyházkormányzása – bár a földön küzdő egyház ezek nélkül aligha képzelhető el –, nem is az egyházhoz fűződő esetleges emberi hagyományoké, hanem az egyház által hirdetett ígéje és az egyház által kiszolgáltatott szentségeké! Könnyen felvázolhatnánk a folyamatábrát: Krisztus-hit nélkül nincs üdvösség, a Krisztus-hit egyedül a Szentlélek ajándéka, a Szentlélek a hitet az

19 Márton L. ford. Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 8. köt. *Asztali beszélgetések*. Budapest, 2014, Luther Kiadó, 224. 1444. sz.

20 'Az egyházon kívül nincs üdvösség'

21 Ez a fő célja Cyprianus *De Catholicae Ecclesiae unitate (A katolikus egyház egységéről)* című művének. A mű szövege letölthető a következő honlapról: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0200-0258__Cyprianus_Carthaginensis__De_Catholicae_Ecclesiae_Unitate__LT.doc.html (letöltve: 2019. november 16.).

22 A katolikus egyház katekizmusa. Szent István Társulat, Budapest 1994. 180. oldal

23 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás...* (12. jz.), 22–23.

24 Bódi E. – Reuss A. ford. *Ágostai hitvallás...* (12. jz.), 23.

igén keresztül teremti meg, az ige hirdetése pedig éppen a missziói parancsban az egyházra bízott, tehát ilyen értelemben az egyházon kívül, saját élményekre és felismerésekre alapozva, „önerőből” nincs üdvösség. Éppen ezért lényeges a missziói parancsban külön is kiemelt keresztség, mivel e szentség által „vétetünk fel a keresztyén egyházba.”²⁵ Abba a közösségbe, amely emberi oldalról nézve egy fajta sajátos hordozója az üdvösség kiadásának, vagyis médium, amelyen keresztül megszólal az üdvösségre vezető hitet teremtő ige. Ez az ige, a Krisztus megváltó kereszthaláláról mint üdvösségünk kizárólagos alapjáról és módjáról szóló tanúságtétel, vagyis a tiszta és igaz evangélium – és nem az esetleges egyházi-egyházvezetési egység – adja az egyháznak azt az apostoliságát, amelyről istentiszteleteinken is vallást teszünk a niceai hitvallás szavaival: „Hiszem az egy, szent, egyetemes és apostoli egyházat.”

Az egyház tehát szükséges az üdvösségre vezető út során. Ezzel kapcsolatban előszeretettel utalunk arra, hogy a hitünket egyedül nem, csakis közösségben lehet megélni. Gyakran értelmezzük is ezt a tételt, mégpedig olyan módon, hogy a hitet azonosítjuk a szeretet cselekedeteivel, a diakóniával, a karitatív szolgálattal, amelyet értelemszerűen csak valamiféle közösségben végezhetünk. Hiba lenne azonban Cyprianus állítását így értelmeznünk, noha a szeretet cselekedeteinek természetesen kell kapcsolódnia a hitünkhöz. Itt azonban másról van szó. Az egyházra mint sajátos médiumra van szükségünk az üdvösség elnyeréséhez, mégpedig az ige és a szentségek vonatkozásában, amelyek az egyházra bízottak. Ezért szabad talán konkrétan is fogalmaznunk: az üdvösségünk szempontjából az egyház nem mint bizonyos felebarátaink közössége nélkülözhetetlen, hanem mint az általa kínált és ünnepelt istentiszteleti közösség, amely viszont már nem pusztán emberek, hanem az abban jelenlévő és cselekvő Krisztusnak és az ő népének a közössége! Az istentisztelet, amelynek keretében megszólal az evangélium, részesedünk Krisztus testének és vérének szentségében, és amelynek során megtörténik a Krisztus hívását meghallóknak a felvétele az egyházba a keresztség révén, az üdvösség örömeibe enged belekóstolnunk. Minden más értelmezése az istentiszteletnek csak szegényíti, gyengíti annak valódi jelentőségét.

Szükséges-e templomba járni? Igen, nélkülözhetetlen. Hamis az a lépten-nyomon hallható „védekezés”, miszerint az istentisztelet látogatása nélkül is megélheti a hitét az ember. Valamiféle hitet nyilván meg lehet élni az istentiszteleten elhangzó ige és az úrvacsora szentsége nélkül is, de az nem az üdvösségre vezető Krisztus-hit. Ezeknek a „hiteknek” a vége a szomorú elutasítás (vö. Mt 7,22–23). Az üdvösség elérésében ugyanis nem a vallási élményeknek, hanem az igének és a szentségeknek van szerepük. Hogy mit jelentenek az egyes vallási élmények a hit útján járó ember számára, erről a valláspszichológia elgondolkodhat, ám a teológia csakis az igével és a szentségekkel kapcsolhatja össze az üdvösségre vezető hit elnyerését. Ha pedig az igével és a szentségekkel, akkor egyben az egyházzal, illetve az istentisztelettel is. Az egyházon kívül, az egyházban élés nélkül, az igétől és a szentségektől távol valóban nincs üdvösség. Ezért küldte Jézus az apostolokat határtalan mandátummal éppen az evangélium hirdetésére, illetve a keresztség kiszolgáltatására.

25 Pröhle K. ford. Luther: *Nagy káté...* (7. jz.), 183.

És ezért kell istentiszteleteinknek ma sem közösségi élményekké, hanem a tiszta ige megszólalásának és a szentségek ünneplésének alkalmává lenniük.

4. Bátorítást lelünk a textusban

Így jutunk el oda, hogy az evangéliumot hirdető egyház nem emberek, hanem Krisztus „munkaterülete”. Maga Márk evangéliuma is ezzel biztatja olvasóit, amikor eléjük, elénk tárja, hogy a feltámadásában kételkedő tanítványokat Jézus nem egyszerűen megbízta a missziói paranccsal, hanem szédületes ígéretekkel halmozza el őket, hogy tudniillik „»az én nevemben ördögöket űznek ki, új nyelveken szólnak, kígyókat vesznek kezükbe, és ha valami halálosat isznak, nem árt nekik, betegekre teszik rá a kezüket, és azok meggyógyulnak.«” (Mk 16,17–18) A vesztes, a Gecsemáné-kertben szétszaladó, bukott tanítványokból tehát győztesek lettek! Akik valóban elkezdték hirdetni az evangéliumot, „az Úr pedig együtt munkálkodott velük, megerősítette az ige hirdetést a nyomában járó jelekkel.” (Mk 16,20) Bátorságuk, kitartásuk, vértanúságig elmenő elszántságuk, illetve az apostoliság révén a XXI. századig elérő, bennünk folytatódó szolgálatuk tehát nem a saját erejükből fakadt, hanem Krisztus műve volt. Ahogyan ma is az. Hogy az egyház minden múltbeli és mai – és aligha nehezen megjósolhatóan a jövőben is meglévő – gyengesége, nyomorúsága ellenére még mindig hangzik az evangélium, annak nyomán pedig üdvösségre vezető hit születik némelyek szívében, az Krisztusnak, az egyház Urának irgalmas cselekvése és ajándéka. Maga az egyház a jele annak, hogy Krisztus munkálkodik a hirdetett ígében. Ez pedig bátorsággal szabad, hogy eltöltse a XXI. századnak az elvilágiasodással, a liberalizmussal, a közömbösséggel, a világi igényeknek való megfelelés hamis kényszerével, helyenként pedig a konkrét keresztyénülődéssel szembenézni kénytelen egyházát. Amíg hangzik az evangélium, addig az egyháznak nincs oka, nincs joga elcsüggedni, akár a világ ellenségességére, akár a saját erőtlenségére tekintve. Hiszen ha megszólal az evangélium, akkor megszületik a hit, minthogy az sem a világnak, sem az egyháznak, hanem egyedül Istennek a hatalma alatt áll: így az evangélium ügye, az egyház ügye és a saját hitünk, üdvösségünk is az ő kezében van. Jézus missziói parancsa tehát nem egyszerűen utasítás, hanem egyszersmind az evangéliumban elrejtett üdvösségre vonatkozó ígélet is. Ezen pedig ember nem változtathat, ami feltétlen reménységet ajándékozhat mindannyiunknak, minden időben, minden körülmények között. „Tudom, hogy a hitem, ha a saját cselekedeteimen alapul, úgy áll, mint prém a galléron, de ha Isten ígétjén alapul, akkor szilárdan áll, ha mégoly gyenge is; ez biztos, ebben nincs tévedés” – mondta Luther egy ízben.²⁶ Az egykor a világot átfogó, Krisztus személyének és keresztyének páratlan-ságát hirdető misszióra küldött apostolok nyomába lépve mi is bátran képviselhetjük tehát a mi világunkban az egyház Urát, tudva, hogy: „Mert tied az ügy, Mesterünk, / Nem a miénk, te légy velünk, / Légy oltalmunk és gyámolunk! / Mi benned bízva harcolunk.” (ÉÉ 259)

26 Márton L. ford. *LVM* 8. (19. jz.), 212. 128. sz.

Kiss Sándor népi költő élete és munkássága

(Nagyacsád, 1903. június 5. – Cegléd, 1989. október 28.)

A „népi költő” vagy „parasztköltő” megjelölés az irodalomtudományban már régóta nem megbélyegzése azoknak, akik földművesnek születtek, s a paraszti létben nehéz sorsukkal küszködve közösségüknek írták vagy írják verseiket. A népi költő ismeri és szereti a termőföldet, vele lélegzik, és belőle él. Rokonainak minden baja saját gondja. A kötött formájú, egyre csengőbb rímeket tartalmazó versei saját keserősége mellett szeretett népe fájdalmait is kifejezik. Álmai egész közössége vágyát tükrözik. Míg a megbecsült, sőt kitüntetett népi iparművész fazekas anyaga a földben talált agyag, szerszáma a korong, a népi bőrdíszműves anyaga az állati bőr, szerszáma az éles kés, a népi költő anyaga a csodálatosan gazdag magyar nyelv, szívében a kimeríthetetlenül gazdag népköltészet, eszköze a toll, majd az írógép. S ahogyan a korongon is készülhet a megszokott formák után egy-egy egyedi, különleges és ihletett darab, a népi szűrszabó műhelyében is létrejöhet egy soha nem látott remekmű, a népi költő is megfogalmazhat addig mások által ki nem fejezettel. Kiss Sándor életének bőséges termését is így látjuk. Verseiben saját és népe sorsán kívül számos téma szerepel. Költemények sora készült házastársáról és családjá tagjairól, a legtöbb ilyen versével éppen őket köszöntötte. Ihlette őt a szerelem és a szeretet, a munka és a szabadság, az igazság és a békesség vagy éppen a megtapasztalt igazságtalanság és az emberek közötti ellentétek sora. Költeményei minden sorából őszinteség sugárzik. Amikor pedig hitéről vall, teremtő Istenéről és megváltó Krisztusáról tesz bizonyosságot, verseibe maga az Isten Lelke lehel életet, teszi mondanivalóját hitelessé.

Kiss Sándor életműve nagyobb lélegzetű tanulmányt, szakavatott irodalmárt érdemelne. Legyen szabad mégis a rendelkezésre álló terjedelem keretein belül foglalkoznom életével és költészetével. Tanulmányom elkészítéséhez bőséges anyag állt rendelkezésemre, egyik leányától és unokáitól négy vaskos kötetet kaptam. Valamennyi gondos munkával írógépen készült, s könyvkötő kötötte be. Az *Életem regénye* prózai mű 208+46 oldal. A *Kiss Sándor összes versei* két kötetben folyamatos számozással 854 oldalon mintegy 650 verset tartalmaz. Megjegyzem, az 1. kötet mintegy 26 oldalát *A furfangos leány* című színmű foglalja el. A 4. kötet pedig *Mózes első könyve*, Salamon király példabeszédei és az *Énekek éneke* versben elbeszélve (200+100 oldal) valamint 35 saját ének s 41 ószövetségi zsoltár szövegének átköltése templomi énekeskönyvünk és az *Énekem az Úr*¹ énekeinek dallamára.² Kiss Sándor küzdelmes és fordulatós életének prózai leírása is tartalmaz verseket és versrészleteket, így csak részletes egyeztető munkával lehetett volna megállapítani, melyik szerepel közülük a két verseskötetben, s melyik nem.

1 *Énekem az Úr* (Ézs 12,2). Kézirat gyanánt. *Evangéliumi énekek*. [H. n.,]1944⁷[, k. n.].

2 A több mint hetven jól énekelhető ének 40 dallamra készült, ebből 32 a templomi énekeskönyvünk, 8 pedig az *Énekem az Úr* dallama. Meg vagyok győződve arról, hogy a dallam könnyítette a szöveg elkészülését!

irodalmi délutánokat, majd Schöck Gyula lelkész biztatására, sőt segítségével előzetes előfizetőket gyűjtve 600 példányban megjelent az *Ébredő falu* című verseskötete.⁷ A kis kötet *Fáklyavivő* című versében céljáról, küldetéséről írt: Amikor „tétlenség átka üli a falvakat [...] megyek ébreszteni! / Anyám, én megyek! / Tépje bár száz tövis / ügyis rongy ruhámat / csapdossa száz vihar / gondverte orcámat.” Kész felvenni az elődök fáklyáját, felszítja lángjukat, magasra tartja, hogy falvak ezrei keljenek fel, s felviruljon, szabad legyen az ország.⁸ Az előszóban a lelkész így ajánlja olvasásra a verseket: „Nem az a fáklyavivőnek az igazi értéke, hogy kisebb, avagy nagyobb lángot hordoz-e magával, hanem az, hogy azt a kezében tartva neki mer vágni a nagy éjszakáknak, és be mer zörgetni mindenhová, ahová Istentől nyert küldetése parancsolja.”⁹

A megjelent kötetnek híre ment, több antológia is közölte verseit, közülük többet meg is zenésítettek. A *Magyar művészeti lexikon*¹⁰ közölte fényképét és rövid életrajzát. Ezek után másfél évtizedig alig-alig írt verset. Idős, beteg édesanyja helyett ő vitte a patakra az öblíteni való ruhát, dagasztotta a kenyeret, s közben meg kellett keresnie kettejük számára a mindennapit. Hosszú keresés árán találta meg élete párját a beledi születésű Mátis Lídiában. Esküvőjük Beleden volt 1932. június 4-én.

A szülők és a másodiknak született kis leánykájuk eltemetése után Kiss Sándor nagy lendülettel kezdett gazdálkodni, s bújta a mezőgazdálkodással foglalkozó könyveket. Szorgalmuknak köszönhetően szépen gyarapodtak is, de a bérletbe kapott földet vissza kellett adniuk, s így a kevés saját terület már nem biztosította a növekvő család ellátását. A gazdálkodás felszámolása után rokoni segítséggel kerültek Ceglédre. Kis szőlőt vettek, apró házat. Meg kellett tanulnia a szőlő művelését. Felvették a ceglédi tanyavilág egyik tejbegyűjtőjébe, kitanulta a tejgyűjtési és tejkezelési szakmát. A tejbegyűjtő mellett vásárolt telken kis tanyát építettek, benne hiánypótló üzletet nyitott a feleség. A tanyákon is átzúduló háború azonban mindent tönkretett, minden értékük elveszett. Az elásott tartós élelmet, az üzleti készletet, ruháikat az ellenséges katonák kiásták, „elvitték, ami nem elvinni való volt, azt helyben tették tönkre.”¹¹ Mindezért „bizony néha nagyon elcsüggedtünk – írta kedves tanítójának, Horváth Ferencnek, ám – az volt a szerencse, hogy sose egyszerre. Ha én csüggedtem, a feleségem vigasztalt, ha ő, akkor én vigasztaltam.”¹² Vállalkozó kedvük és reménységük nem hagyta el őket, s újra kinyitották az üzletet

7 *Ébredő falu. Verseik.* Pápa, 1929, Főiskolai nyomda. (A továbbiakban: *ÉF*)

8 *Fáklyavivő.* In *ÉF* 5 és *Kiss Sándor összes versei*, 2. (A továbbiakban: *ÖV*)

9 Schöck Gyula: *Előszó.* In *ÉF* 3.

10 *Magyar művészeti lexikon. A magyar művészek, magyar városok, községek, magyar egyesületek, újságok, lapok ismertető lexikona.* Budapest, 1938[. k. n.], 72: „Kiss Sándor, *Nagyacsád, 1903. Első írásait a Vasárnap közölte, ahol a népdal pályázaton jutalommal tüntették ki. Szerepelt a Százhuross hegedű, Daloló szívek, Új költők, új lantok c. antológiájában. Önálló verseskötete: *Ébredő falu* címen jelent meg. Elbeszélései, párbeszédei és néhány kötetet kitevő versei kéziratban vannak.” (Kiss Sándor fényképe a 68–69. oldalak között látható.)

11 *ÉR* 87.

12 *ÉR* 88.

bent Cegléd központjában az „evangélikus üzletsoron”. Kiss Sándorra a városban is felfigyeltek, a ceglédi *Kisgazda* újság közölte verseit. A tejbegyűjtési munka az élet újraindulásával először szaporodott, majd a termelészövetkezetek megalakulásával csökkent. Az üzletet is be kellett zárniuk, ezért a szomszéd tanya területén „dohányt vállaltak munkára.”¹³ Meg kellett tanulniuk a dohány termelését, vállaltak bármilyen mezei munkát, mert négy leányukkal már hatan ültek a terített asztal körül. Pénztelenség, jegyrendszer, üres kamra – ezek tették emlékezetessé az 1951-es esztendőt. Időnként kézbe fogta a tollat is, hogy versben mondhassa el keservét. Édesanya jutott az eszébe, aki üres kamrájukat látva kérdezné: „Nincs egy szem krumplid, egy szem bab, / Mit eszik ez a négy gyerek? / Anyám, nem tudod? Kincstartóm van, / Mit együnk? Nincsen gondunk arra, / Isten tárháza kifogyhatatlan, / Gondoskodik ő napról-napra!”¹⁴ Erről a felfelé kapaszkodó bizalomról így vallott a családfő: „Ebben az időben bővebben volt a lelki kenyér, mint a testi. E nélkül nagyon nehezen viseltük volna el a nélkülözést. [...] 1948-ban mentem el először Gyenesdiásra konferenciára. Innen hitben megerősödve tértem haza, hoztam szép új énekeket, ezekkel vigasztaltuk magunkat az én kedvesemmel...”¹⁵

A tejbegyűjtést többször átszervezték, s az új vezetők az útjukban álló becsületes munkásuknak ott ártottak, ahol csak tudtak. „Én itt üldözött vad vagyok csak, / Mint egy kártékony rút dúvad, / Ahol csak lehet, ott ártnak / Személyemnek a mai 'Urak’.”¹⁶ Panaszában semmi túlzás nincs, hiszen a megvásárolt telken saját munkával felépített kis tanyájuk tulajdonjogát a vezetőség

egyszerűen átírta a Cifrakert Szövetkezet nevére. Nagy harcok révén sikerült csak jogukat érvényesíteni, s a tanya árán a város szélén egy még kisebb házat vásároltak, ezt ugyancsak saját vályogveréssel, saját belső vakolással két

„Ebben az időben

bővebben volt a lelki kenyér, mint a testi.

szép szobával sikerült megtoldaniuk. A porta és a kert beültetése, gondozása a háziasszony hivatása volt. A feleség 10 évi munkaviszony után 1961-ben ment nyugdíjba, Kiss Sándor pedig a tejbegyűjtés befejezése után egy ideig kőművesek mellett dolgozott, majd a ruhagyár vette fel, ahol a készáruraktárba kapott beosztást. Végre olyan munkahelyen dolgozhatott, ahol heti pihenőnapok is voltak, ahol a vezetőség is megbecsülte, a munkatársak pedig kivétel nélkül szerették. Ez a hely második otthonává lett: „Itt minden arcot szívembe véstem, [...] Mint egy nagycsalád, úgy élünk itten, / Egymás gondjában osztozunk...”¹⁷ Ezt a versét, a „búcsúverset” kiküldte Amerikában élő unokatestvérének, aki azt nemcsak megjelentette az ottani *Magyar Szó* című újságban, de banki átutalással pénzt küldött írógép vásárlására. Ezek után hatvanévesen 1963-ban ment nyugdíjba.

13 *ÉR* 106.

14 *Emlékezés az üres kamrában.* In *ÉR* 107–108. (1951. jún. 23.)

15 *ÉR* 108.

16 *Illat szonett.* In *ÉR* 128. (1958. V. 20.)

17 *Búcsúvers nyugdíjba vonulásra.* In *ÉR* 163. (1963. jún. 29.)

Az írógép használatát gyorsan megtanulta, s a nyugdíjas kor megszorodott szabad ideje nemcsak azt tette lehetővé, hogy újra leírta az eddig is gondosan őrzött verseit, de verseket és prózai cikkeket írt különböző újságokba (a ceglédi *Kisgazda*, az *Új Harangszó*, az amerikai *Vasárnap*), s befejezte régebben elkezdett munkáját, versbe foglalta *Mózes első könyvének* fejezeteit. Amikor ezt elmondta a gyülekezeti szeretetvendégségen előadást tartó Dr. Pálffy Miklós professzornak, aki felesége elsőfokú unokatestvére volt, a professzor tanácsára az ószövetségi zsoltárokat kezdte átírni énekelhető formába.

Közben folytatódott a kései fészekrakás, fürdőszobával egészült ki a ház, kerítés készült az utca felé, majd a kert két oldalára, s végül a végébe. Ugyanakkor súlyos betegségeken esett át, urológiai panaszai miatt Ceglédről a budapesti Szabolcs utcai kórházba került, ahol több mint három hónapon keresztül számtalanszor vizsgálták, majd több órás műtétet állították talpra. Verseket írt a kórházi ágyon, majd 1973 júniusában hosszan áldotta Istent 70 évéért és gyógyulásáért. Még a keserves, rossz napokat is megköszönte Urának, mert azok is közelebb vitték őt őhozá!

E sorok írója Ceglédre kerülésekor hamar megismerte Kiss Sándort és feleségét, hűségesen jártak az istentiszteletekre, majd öreg koruk miatt lassan elmaradtak. Látogatásaim során Sándor bácsi rendszerint ágyban volt, félig ülve, félig fekvé írt írógépén. S amikor Hallgrímur Pétursson izlandi kiadású *Passió énekei*¹⁸ ajándékozhattam neki – boldogan mondta, hogy kedves éneke szerint „minden földi szenvedésben erőt adnak [Urunk] sebei.”¹⁹ Hetek múlva megcsodálhattam, hogy ott, a betegágyon, a könyv előszavát, s 233 oldalát elfoglaló 50+1 hosszú éneket hibátlan gépirással leírta, s bekötve unokáinak adta karácsonyra.

1989. nov. 2-án végeztem temetési szolgálatát. Felesége, négy leánya, vejei, hat unokája, unokamenye és egy dédunoka búcsúzott tőle a távolabbi családtagokon kívül, s hatalmas gyászoló gyülekezet. Az igehirdetés textusa így szólt: „Most azért megmarad a hit, a remény, a szeretet, e három; ezek közül pedig legnagyobb a szeretet.” (1Kor 13,13) A legnagyobbról, a szeretetről szóló utolsó mondatok egyik, a nagy műtét előtti verséből származtak, Sándor bácsi övéért érzett szeretetét tanúsították: „Még egy kérésem volna, jó Atyám! / Ha én ott leszek az égi tanyán, / Idővel mind-mind találjon oda, / Hol nem lesz többé fájdalom soha!”²⁰

2. Kiss Sándor költészete

2.1. A parasztság sorsa, az ember holnapja

A már említett *Fáklyavivő* című verséből kiderül, azért kell felszítania és magasra tartania a fáklját, mert „tétlenségnek átka üli a falvakat, / szívtelen felejtik a dicső múltakat.”²¹ A népi

18 Hallgrímur Pétursson: *Passió-énekek. Elmélkedések Krisztus Urunk szenvedése felett*. Reykjavík, 1974, Hallgrímur Gyülekezet.

19 *EÉ* 197.

20 *Műtét előtt*. In *ÉR* 2. rész, 39–40.

21 *Fáklyavivő*. In *ÉF* 5. és *ÖV* 2.

költő boldogan tapasztalja, hogy „falum olyan, mint a kaptár, / amikor itt van már a szép nyár, / dolgos népe kirepül, / s a házakban egyedül, / here ül. / – Szép a nyár, igen! / Szép az uraknak, / kik munka helyett / mindig mulatnak.” Amikor a falu népe saját munkáját elvégzi, nyargal, siet az „úri földet” törni. S jóllehet válla gyenge, zsákokat rak rá a nyomor – míg az urak a „tengerparton kéjjel nyaralnak. / Sok munkáért kevés haszon, / mégis fagyhat majd a havon / a szegény és nincs remény! Bár az öklünk oly kemény, ütni tud!”²² A falu népe látástól vakulásig dolgozik, ám az aratás után az eladott gabona árából ki kell fizetni az adót, a haszonbért, s jön egymás után a kovács, a bognár, az éjjeli őr, meg a mezőőr a megszabott járandóságáért. „A gazdát már ekkor / A verejték veri, [...] (s mire) Kiadják a jussát / Bábának és papnak, / Marad is, meg nem is / A szegény gazdának!”²³ A falvak népe azt éli meg, hogy minden elvégzett munkája ellenére „gyűlölettől ég az urak kebele, / Gyűlölettől lángol a gazdag szíve.” Ugyanakkor „e szép földből nincsen nekünk annyi sem, / Amiben a koporsónk majd elférjen.”²⁴ A szorgalmas magyar parasztember termőföld utáni sóvárgó kiáltása ez. Egy évtized múlva a népi írók és a népből érkező falusi lelkészek, tanítók fogják sürgetni a nagybirtokok felosztását, a föld nélküli parasztok termőföldhöz juttatását.

Nehéz sorsában, földi vagyon híján, amikor „csupa gond az élet”, a költő mégis talál sorsában vigasztalót: „Nem vagyok én szegény azért, / Hogy vagyonom nincsen, / Kincset érő dalos szívvel / Áldott meg az Isten, / Osztogatom ezt a kincset, / Jutalmat sem várva, / Az én szegény életemnek / Ez a gazdagsága!”²⁵ Saját sorsa útvesztőiből kitekint népe sorsára is. Árpád népét egy hatalmas tölgyfához hasonlítja, s róla hosszú regét ír. A hatalmas tölgyfát mindenki, a városi nép is megcsodálja. A fa „sok vést, vihart, sok villámot látott / S mindazáltal rendületlen állott.” Madarak fészkeltek ágai közt, vándorok pihentek meg árnyékában... Ám egyszer öszszegyült a nagyvilág minden szele, s mint hatalmas orkán kezdte szaggatni a tölgyet, a fa büszke koronája mégsem hajolt meg. Később mégis elhervadt a tölgy: „Nem a szélvész dúló haragjának, / Áldozata nem lett a villámnak, / – Apró férgek kezdték belül rágni, / Így kellett a tölgyfának kidőlni! / Ilyen tölgyfa voltál Árpád népe!”²⁶ A költő kesergésével egyet tudunk érteni. Családot, népet, hazát – s tegyük hozzá: Isten egyházát is – nem kívülről érkező támadások teszik tönkre, hanem a belső ellentétek, az összetartozók egyet nem értése. Kiss Sándor ronggyá olvasta Petőfi-kötetét, a megcsodált költő saját halálát reméli a szélvésztől, villámtól és mennydörgéstől, s irtózik a „titkos féreg foga” rágásától.

„Titkos féreg” a termőföld igazságtalan eloszlásán, a gazdagok és a szegények közötti különbségeken és gyűlöletén túl például az is, hogy a magyar „vigadni megy, mikor sírni kéne!” A falusi

22 1923 nyarán (ÖV 64–65: „Húszéves voltam, részes aratóként dolgoztam a mátyusházi uradalomban, Pápa mellett.”). A kilencsoros versben különleges sor- és szótagszámot találunk: 8, 8, 7, 7, 3, 5, 5, 5, 5.

23 *Aratás után*. In ÖV 111–112 (1926. VII. 25.).

24 *Keserű szívvel*. In ÖV 67 (1923. II. 25.).

25 *Mért nem adott...?* In ÖV 113 (1931).

26 *Rege egy tölgyfáról*. In ÖV 131–132 (1925. III. 13.).

asszonyok a háziszóttos ruhák helyett „selymet hoznak a vásárról”, s bálba mennek, amikor fenni kellene. A szép magyar beszédet „csak úgy könnyű viccből” felváltja „egymás istenének” káromlása. „Most vezeklünk, de megérdemeltük!” – átlapítja meg a költő, de hozzáteszi: „Térdepelj le

árva nemzetem! Bármilyen vagy, csak szeretni tudlak!”²⁷ Amikor pedig Mózesről s az egyiptomi

szolgaságban görnyedő, majd Kánaán felé vándorló zsidó népről ír hosszú, felrázó költeményt, a vers megállapításai nemcsak a vers elején egyeznek a magyarság sorsával: „A piramis nő, a Fáraó henyél!” A vándorlás során ismétlődő zúgolódásuk és hálátlanságuk is egybevág: „Ember! / Csak kérsz-követelsz s hogyha kapsz, / Akkor szivedben hála nem terem!” Az utolsó strófában írt figyelemzetése már inkább saját népének szól: „Kánaán messze, Kánaán távol, / Csak gyermeki hittel éred el azt, / Ki hittel lép a sivatag homokján, / Az lát Kánaánt, s boldog tavaszt!”²⁸

Kiss Sándor nem vett részt a napi politikában, de a háború utáni társadalmi átalakulás után észrevette s meg is írta, hogy „a nép már maga ura”, és „nálunk már tekintetes, méltóságos, kegyelmes úr nincsen”, s „nincsen rongyos, nincsen éhes az egész országban.”²⁹ Ám az is igaz, hogy „a sors kereke most egy nagyot fordult, / Alulra keveredett, aki eddig fent volt, / Aki meg lent görnyedt, fölemelte fejét / S ha lehet most ő is kíméli tenyerét [...] Az ember is mind más, hasonló csak abban, / Mind-mind saját magát szereti legjobban...”³⁰

Ezért figyelmeztet minden felelőtlenül ígérgető politikust: „Ne ígérjétek szebb holnapot! / Kik a mát tőlem elrabortátok! [...] Ne ígérjétek, ami nektek sincs, / Béke, boldogság csak mese, álom! / Tudom, e földön meg nem találom...”³¹ Az eddig elképzelhetetlen tudományos és műszaki fejlődés sem változtatja jóra, nem váltja meg az embert, hiszen „járjuk az úrt, már mellünket verjük, / Szomszéd bolygókkal megismerkedünk, / A testvér szótlan elmegy mellettünk! Fölszegett fejjel csillagot nézünk, / S mellettünk álló lábára lépünk [...]”³² A vers összegzése így foglalható össze: az élet végtelen síneken sebes vonaton történő utazás, „utasai halálba rohannak! Hamis a váltó, [...] Valami gonosz kéz elrontotta, / Belezuhanatok a mély pokolba!”

2. Szeretet, szerelem, házastárs, család

Kiss Sándor önéletírása, de fiatalkori verseinek tucatjai is tanúskodnak arról, hogy sokáig kereste-kutatta a hozzá illő segítőtársat. Az istentisztelet áhítatában „hosszan elnézte” az egyik, ígére figyelő, „hófehér galamblelkű” templomos kisleányt. Be is vallja, hogy ha a papra nem

27 *Magam vagyok.* In *ÖV* 138.

28 *Kánaán felé.* In *ÖV* 204–205. (1951. VI. 13.)

29 *Kicsi falum, szülőföldem.* In *ÖV* 599–600. (1969. XII. 15.)

30 *Levél Nagy Bélához, 1957.* In *ÖV* 425–427. (1957. IV. 18.)

31 *Borúlátó.* In *ÖV* 210. (1958. III. 12.)

32 *Vállalom!* In *ÖV* 307–309. (1959. VII. 27.)

figyel, arról ő mit sem tehet. Ám tudja: „lesz még az idő, kívánom legyen! / Mikor két szívből egy ima fakad, / Mikor két ajak egy imát mormol, / S a két szív mégis egy marad, / Szeretet által egy marad!”³³ Az udvarlások hosszabb-rövidebb ideig tartottak, de érdemes volt költőnknek várnia s kívánnia az igazit: „Huszonkilenc évig vártam, / vágyakozva, epekedve, / akit végre megtaláltam, / eljött hozzám / elhozta a verseskönyvem / messzeszálló / rátaláló / galambroptú / szárnya.”³⁴ Megismerkedésük történetét, levelezésüket hosszasan olvashatjuk az *Életem regényében*. Boldog házasságuk a sírig tartott, kiállta a nélkülözésekkel és veszteségekkel terhes nehéz esztendőket. A drága feleség szinte minden születés- és névnapra verset kapott, s ezek kivétel nélkül a hitvestársnak és a hitvesi szerelem szépségének dicsérretei. A házasságuk huszonhetedik évfordulójára írt költemény egyik strófája így szól: „Őszülő hajad színezüst nékem, / Szemedben most is a tavasz ragyog, / Kedves lényedet ahogy elnézem, / Mint akkor régen, oly boldog vagyok!”³⁵ Párjával együtt négy leányt neveltek fel, s amikor a legkisebb is kiröpült már a fészekből, az apa így próbálja megnyugtatni a szomorkodó édesanyát: „A többiért is így aggódtál, / Kettő már asszony, egy menyasszony, / A negyedik is hűen megáll! / – Mi is, ők is majd könnyedén, / Elférünk Isten tenyerén!”³⁶ Azt is megérték, hogy a drága nagymama szíve melege az egymás után érkező kis unokák is megérezhették, de abból mindig maradt neki is, hiszen „az a melegség éltet engem is.”³⁷

3. Verses levelezés rokonokkal és barátokkal, alkalmi versek

Kiss Sándor rokonaival és barátaival általában versben levelezett. A levél címzettje számos alkalommal nemcsak a címben olvasható, de nevét a vers sorainak első betűi is hordozzák. Újra meg újra küldi leveleit a két fiatalkori versíró barátnak, Kapcsándy Sándornak és Györfly Sándornak, a szülőföldön és Amerikában élő rokonoknak, kedves tanítóinak. A levelekben beszámol életük éppen lezajlott eseményeiről, munkájukról és családjukról. Több tucat

verssel köszöntött lelkészeket és tanítókat beiktatásuk vagy neves évfordulójuk alkalmával. Verseket írt konfirmációi ünnepekre, nőnapra, s ezeket maga olvasta fel. A hónapokig tartó pesti gyógykezelése során „tizenhat üveg

rokonaival és barátaival általában versben levelezett.

piros csodát” kapott, ismeretlen véradók vérét, s nekik köszöni, „hogy én is újra tavaszt értem, / Hogy élvezhetem a forró sugárt, / Derűs, pacsirtás kora reggelt / S a tücsökzenés napnyugovást...” S az utolsó versszak címzettje már ismerős: „köszönöm néked drága Jézus,

33 *Egy templomos kislányhoz*. In *ÉF* 84. és *ÖV* 54.

34 *Életem naplója*. In *ÖV* 197–201. (1940. III.)

35 *Évfordulóra*. In *ÖV* 192. (1959. VI. 4.)

36 *A feleségem születésnapjára*. In *ÖV* 239–240. (1965. I. 20.)

37 *Feleségem névnapjára*. In *ÖV* 656. (1962. II. 7.)

/ Te is a véred adtd értünk...³⁸ A legtöbb verses levélváltás Nagy Bélával, a Felsőszeliből a szlovák–magyar lakosságcsere névezett áttelepítéssel Baranya, majd Tolna megyébe került népi költővel történt.

4. Kiss Sándor hite, keresztyénsége

Kiss Sándor a keresztyén család, a felekezeti iskola és a templom harmonikus, egységes levegőjében nőtt fel. Szülei imádkozni tanították, a hittanórákon megtanulta a tízparancsolatot, énekeink sorát, s megismerte a legfontosabb, Jézusról szóló bibliai történeteket. Hitt a teremtő és gondviselő Istenben, életét akaratahoz igazította, s arra is figyelt, hogy botlásaira Istennél és embernél is bocsánatot nyerjen. Hitének és életének ezt az egységét nevelési keresztyénségnek nevezhetjük. Hitéből fakadóan teremtőjét dicséri „nagy-nagy templomában”, a természetben: ahol – írja – „parányi énem hangyánál kisebb, / De szemed, tudom, észrevesz engemet, [...] millió pacsirta énekel ott fenn, / S velük éneklek: Áldott a nagy Isten!”³⁹ Még fiatal, de állja a „Sors” csapásait, a szenvedés dalra tanítja, „Hite” pedig mint égi, isteni szikla megvédi őt, s „az ellen csapása / Visszapattan róla!”⁴⁰ Hitéért, imádsága meghallgattatásáért hálából felajánlja élete szolgálatát is: „Uram! Én csak eszköz leszek, / Te parancsolj, én cselekszem!”⁴¹ Böjti verset ír Júdás árulásáról, tompa kalapácsütésekről, látja, hogy a kereszten kifeszítve van az igazság, tövénél Máriák zokognak, s „piros vér folyik zsendülő füvekre”,⁴² s tudja azt is, hogy három nap után Jézus feltámadt. Ez a hit azonban még csak tudás, „fejhit”, ezt sokszor csak gépiesen valljuk meg a második hitágazat szavaival. Kiss Sándor szívében a feltámadott Krisztusba vetett élő hit egy 1948-ban rendezett gyenesdiási férfikonferencián született. Túróczy Zoltán püspök evangélicációs ige hirdetése mutatott rá arra, hogy életünkben a vétek nemcsak az, amit elkövetünk. Isten színe előtt bűn minden mulasztásunk is, „önlegült vallásosságunk”,⁴³ dicsekedésünk is vétek, amikor saját érdemünknek tartjuk mindazt, amit maga Urunk cselekedett bennünk és általunk. Kiss Sándor hosszú levélben

szívében a feltámadott Krisztusba vetett élő hit egy 1948-ban rendezett gyenesdiási férfikonferencián született.

írta meg meggyőződése fordulópontján érzett örömét, a levelet többeknek is elküldte, s megjelent az *Új Harangszó* hetilapban is.⁴⁴ Ébredési keresztyénségében eljutott az őszinte bűnbánatig, a Krisztusban bizakodó bűnbocsánatig, üdvössége bizonyosságáig s az új, Krisztus-követő életig. Hite erősítése érdekében megy el egy év múlva is a gyenesdiási Kapernaumba, s két alkalommal a

38 *Hála legyen a véradóknak!* In *ÉR* 2. köt. 46. (1974. április hó)

39 *Szabadban*. In *ÉF* 6. és *ÖV* 3.

40 *Hitem*. In *ÉF* 7. és *ÖV* 3.

41 *Uram!* In *ÉF* 17. és *ÖV* 10.

42 *Böjtbén*. In *ÉF* 21. és *ÖV* 14.

43 *Túróczy Zoltán püspök halálára*. In *ÖV* 739–740. (1971. nov. 26.)

44 *Új Harangszó*. *Országos evangélikus hetilap*, 1948. augusztus 22.,

fóti Mandák Belmissziói Otthonba hasonló konferenciákra, ezek után is új versek születtek.⁴⁵ Ezzel a hittel tesz bizonyosságot barátainak: „[...] mikor tizenkettőt üt az Életóra, / Behívót kapsz majd a nagy találkozóra, / Nem kell, hogy remegj majd, mint a többi vádlott, / Ismer már a bíró, téged sokszor látott / Összekulcsolt kézzel Úrasztala mellett, / Mikor bűnbánat-kés hasította melled...”⁴⁶ Aki fiatal korában faluja népét akarta sorsára ébreszteni, élete derekán családját, barátait és munkatársait hívja és ébreszti a megváltó Krisztus ismeretére és követésére: „Jertek ti is testvéreim! / Imádjuk hú Urunkat! / Az ő drága keze védjen / És áldja meg utunkat! / Hogy mikor a végére ér, / Ott várjon a drága Vezér, / Érdeméért odaát, / Adjon nekünk koronát!”⁴⁷

5. A költő önértékelése, költészetének dicsérete

Kiss Sándor hatvanévesen így emlékezett: „Húszéves voltam, amikor a Múza, / Ez égi lányka keblére ölelt...”⁴⁸ Később meg is határozta költői küldetésének kritériumait: a „költő szíve, mint egy kiskert”, ahol sokakat gyönyörködtető rózsák virágoznak. A „költő szíve egy nyitott könyv”, benne hűséget és őszinte szavakat találhat bárki. A „költő szíve égő fáklya”, utat mutat a sötétben járóknak. A „költő szíve zengő harang”, hangja végig zúg a rónákon s visszhangot vár a hárfáktól és az emberi lelkektől.⁴⁹ Egy másik, ugyancsak a versírásról szóló versében mégis visszautasítja azt, hogy költő lenne, hiszen „durva élű bárddal és nehéz nyelvjárással” faragja verseit. Nem tanult „magas iskolákban – szavakkal játszani”, helyette már zsenge gyermekkorában szántania kellett. Ám „ahogy a vadvirág

/ a pusztán megterem, / szavakat ringatok / én is a szívemen, / s amíg a szóvirág / illattá lényegül, / komor csákányom a / sziklára nehezül, / és aláfeszítek, / s végre mégis enged, / így hozok fel néha / szívemből egy verset. [...] Én

visszautasítja azt, hogy költő lenne,
hiszen „durva élű bárddal és nehéz nyelvjárással” faragja verseit.

nem vagyok ’Költő’ / Nem igénylem, / hogy annak tartsatok! / De népem szeretem, / És az Ő nyelvére / verseket faragok!⁵⁰ Barátját, Nagy Bélát is ösztönzi a versfaragásra: „Mit törnéd a fejed sok egyéni gonddal, / inkább törjed akkor rímmel és dalokkal. / Én is ezt csinálom, hajnalhasadtával / együtt énekelek dalos pacsirtával, / És ha jön az este a kis csalogánnyal, / Együtt

45 *Tél volt szívemben.* In *ÖV* 124. (Fót, 1953. III. 10. – „A vers írásakor Jézusra gondoltam.”) és *Dicséret* In *ÖV* 192. (1954. VIII. 7. Konferencia, Fót) A fóti Mandák Belmissziói Otthon vendégkönyve szerint 1954. aug. 5–9-ig tartott a „szórványcsaládok csendeshete. A könyvben szerepel Kiss Sándor aláírása, címe: Cegléd, XIV. 345.

46 *Nagy Béla barátomhoz.* In *ÖV* 247–248. (1964. XII. 20.)

47 *Én csak Jézust magasztalom.* In *Kiss Sándor munkái.* 2. rész, 19. (Dallama: *Te világ szép ékessége... [DtÉK 405]*, illetve *Jézus, örömmel fogadlak... [EÉ 143]* 1964. II. 29.).

48 *Hatvanadik évembe lépek.* In *ÖV* 355–356. (1962. VI. 5.)

49 *B... I... barátomhoz.* In *ÖV* 665. (1965. II. 10.)

50 *Én nem vagyok „költő”.* In *ÖV* 257–258. (1957. VIII. 25.)

szól a nótám a tücsök dalával.⁵¹ Ez a „költő vagyok” – „nem vagyok az” tétovázása véleményem szerint szerénységét jelzi. Ám a következő idézetet erősen túlzónak találok: „az a szerencse, szürke senki vagyok, / Akit eltemetnek a zajló holnapok, / Nem kél majd versenyre két város érettem, / Azon vitatkozni, melyikben születtem.”⁵² Ugyancsak indokolatlan az el nem felejtett

„nagyk” (Kassák, Füst, Áprily) nevét és emlékét ápoló sorok után a következő négy sor:

„Mi kicsik, senkik, küszködők, / Ha porba hull a testünk, / A feledés és néma csend / Elsuhan felettünk.”⁵³ Ez a tanulmány is azért készült, hogy halála harmincadik évfordulóján a feledés porát elkezdje letakarítani Kiss Sándor, a parasztköltő, a népi költő, egy már-már elfeledett költő emlékéről.

Megállapításunkkal nem követünk el túlzást, amikor Kiss Sándort nemcsak költőnek, hanem Jézus Krisztusról szóló bizonyásgtevőnek, sőt igehirdetőnek is nevezzük. Hadd hivatkozzam Reményik Sándorra, aki az irodalmi élet jelenségeiről a következőt írta: „[...] minden igazi igehirdetés, amely komolyan érdemes erre a névre, egyúttal irodalom, művészet is, amint minden irodalom és művészet, amely szent komolysággal végzi hivatását: Isten ígéjének hirdetése. A próféta missziójában találkozik a költő a prédikátorral...”⁵⁴ Az eddig idézett költeményei közül is számos szólt a teremtő és gondviselő Istenről s a megváltó Krisztusról. Valóságos igehirdető az, aki végrendeletében leírta ezeket a sorokat: „Végső utamon pap kísérjen! / És néhány éneklő jó asszony, / A beszéd könnyet ne fakasszon! / Nem temetés az, ami itt van, / Csak költözködés valójában. [...] A búcsúztató rövid legyen! / Megkérem a lelkész előre, / Erényeimről ne beszéljen! / Mert sok mulasztás terhel engem, / Sokat aggódtam felőle. [...] Annyit mondjon csak koporsómnál, / Ha az utolsó göröngy hull rám, / A lelkész, ha int kezével: / Az ÚR JÉZUS őt megváltotta / A saját drága vérével!”⁵⁵ Áldott legyen érte Urunk, s áldott legyen emléke közöttünk!

tétovázása véleményem szerint szerénységét jelzi.

51 *Kedves Béla bátyám!* In *ÖV* 421–422. (1955. VI. 12.)

52 In *ÖV* 687. (1957. III. 23.)

53 *Kassák, Füst, Áprily.* In *ÖV* 720. (1967. VIII. 10.)

54 Reményik Sándor: Makkai Sándor 1. „Írd meg, amiket láttál!” In uő: *Kézszerítés. Írók, művek, viták 1918–1941.* Budapest, 2007, Luther Kiadó – Polis Könyvkiadó, 197–198.

55 *Végrendeletem.* In *ÖV* 726–727. (1963. I. 16. „Hosszú betegség alatt.”)

Summary

In this issue we bring you a sermon from **Károly Hafenscher Sen.** which was delivered on the 2nd Sunday of Advent. The *sermon* reminds us that the Lord Jesus will one day come to this world with power and glory, and that will be the time when those who built their lives on the everlasting word of Christ will be able to stand to His right.

Following the sermon the head publisher of our periodical turns for help towards our readers. In order to enable our periodical to carry on publishing high quality theological works in the future too we need the support of our readers.

In our *Studies* column we bring the first part of a study from **Szabolcs Németh** as a preparation for the year of the Holy Communion. The title of the paper is: *How the Holy Communion changed during the History of the Church.*

This is followed by a longer writing from **József Tubán** about our other sacrament, the baptism.

Finally **Pál Zászkaliczky Sen.** introduces us to the life and work of a less remembered *folk poet*, *Sándor Kiss*. A few of the poet's poems can be read in this issue too.

We hope our readers will find writings which fit their interest, and thus strengthen their faith and enrich their knowledge.

Zusammenfassung

In der letzten Nummer des Jahres bringen wir zuerst die *Predigt* von **Károly Hafenscher d. Ä.**, die am zweiten Adventssonntag gehalten wurde. Sie lässt uns daran erinnern, dass unser Herr Jesus an einem Tag mit Macht und Ruhm in dieser Welt erscheint und dann kann nur der Mensch zur Rechten Jesus kommen, der sein Leben auf das ewige Wort gebaut hat.

Nach der *Predigt* richtet der verantwortliche Herausgeber unserer Zeitschrift, **Pál Zászkaliczky d. J.** eine *Bitte* an unsere Leser. Damit unsere Zeitschrift mit wertvollen theologischen Studien auch in der Zukunft erscheinen kann, brauchen wir die Hilfe unserer Leser und Förderer.

In der Sparte *Studien* auf das Jahr des Abendmahls vorbereitend bringen wir den ersten Teil der Schrift von **Szabolcs Németh** *Über die Veränderungen der Abendmahlslehre im Laufe der Kirchengeschichte.*

Danach schreibt **József Tubán** in einer umfangreicher Studie über *die Taufe*, unser anderes Sakrament.

Schließlich stellt **Pál Zászkaliczky d. Ä.** *das Leben und Werk eines vergessenen Volksdichters, Sándor Kiss* vor. Wir bringen in dieser Nummer einige Gedichte von ihm.

Wir hoffen, dass unsere Leser auch in dieser Nummer Schriften finden, die für sie von Interesse sind, und durch sie in ihrem Glauben verstärkt und in ihrem Wissen über unseren Glauben bereichert werden.

E számunk szerzői

†ld. Hafenscher Károly lelkész – Budapest

Németh Szabolcs lelkész – Mencshely

Tubán József lelkész – Csorna

ld. Zászkaliczky Pál ny. lelkész – Fót

lfj. Zászkaliczky Pál felelős kiadónk, matematikus

– Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Ordass L.:	A keresztfa tövében (új kiadás)	1100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja - új kiadás)	1100,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról (6. kiadás)	1400,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-

A keresztyén igazság egy szám ára 625 Ft, az éves előfizetés 2500 Ft, külföldre 5000 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítását vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

Ez évi utolsó számunkban **id. Hafenscher Károly** advent második vasárnapján elmondott igehirdetését közöljük. Az *igehirdetés* emlékeztet arra, hogy az Úr Jézus egy napon hatalommal és dicsőséggel jelenik meg a világban, s akkor az az ember állhat Krisztus jobbára, aki az el nem múltó ígére építette életét.

Az igehirdetés után újságunk felelős kiadója, **ifj. Zászkaliczky Pál** fordul kéreccsel olvasóink felé. Azért, hogy folyóiratunk értékes teológiai tanulmányokkal a jövőben is megjelenhessen, szükségünk van olvasóink és támogatóink segítségére.

Tanulmányok rovatunkban az úrvacsora évére készülve **Németh Szabolcs** írásának első részét közöljük *Az úrvacsoratan változásairól az egyháztörténet folyamán* címmel.

Ezután egy nagy lélegzetű tanulmányban **Tubán József** ír a másik szentségünkről, a *keresztségről*.

Végül egy elfeledett *népi költő*, *Kiss Sándor életét és munkásságát* mutatja be **id. Zászkaliczky Pál**. A költő verseiből néhányat közlünk mai számunkban.

Reméljük, hogy Olvasóink találnak érdeklődésüknek megfelelő írásokat e szám-ban is, és általuk erősödnek hitben és gazdagodnak hitismeretben.